

Uudenmaan läänin sotasairaaloiden toiminta talvi- ja jatkosodassa

Heidi Tolonen

2020 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Uudenmaan läänin sotasairaaloiden toiminta talvi- ja jatkosodassa

Heidi Tolonen
Hoitotyön koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Helmikuu, 2020

Uudenmaan läänin sotasairaaloiden toiminta talvi- ja jatkosodassa

Vuosi	2020	Sivumäärä	43
-------	------	-----------	----

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on kuvata Uudenmaan läänin sotasairaaloiden toimintaa vuosina 1939-1944 talvi- ja jatkosodan aikana. Työn tavoitteena on siirtää tietoa tuleville sukupolville Uudenmaan läänin sotasairaaloiden toiminnasta. Toimeksiantajana toimi Helsingin Seudun Sotaveteraanipiiri ja opinnäytetyö on toteutettu yhteistyössä Laurea-ammattikorkeakoulun kanssa.

Suomessa toimi talvi- ja jatkosodan aikana yli 50 sotasairaala ympäri maata. Sotasairaaloissa hoidettiin pääasiassa sodassa loukkaantuneita sotilaita, joissain sairaaloissa myös siviileitä. Sairaaloissa työskenteli myös paljon vapaaehtoisia miehiä ja naisia muun muassa erilaisissa hoito-, muonitus- ja kuljetustehtävissä lääkäreiden ja hoitohenkilökunnan lisäksi.

Opinnäytetyö on kvalitatiivinen eli laadullinen ja sen tutkimusmenetelmänä on käytetty historiantutkimusta. Työhön valikoitui viisi tutkimuskysymystä, joilla selvitettiin tarkemmin sotasairaaloiden toimintaa. Pääasiallisena aineistona on käytetty erilaisia sotasairaaloiden asiakirjoja ja toimintakertomuksia. Tuotoksena on kompakti esittely 11 sotasairaalan toiminnasta Uudenmaan läänin alueelta.

Erityisesti talvisodan aikana Suomessa koettiin vahvaa yhtenäisyyden tunnetta ja halua puolustaa omaa isänmaataan. Tätä kutsuttiin talvisodan hengeksi. Sotavuodet olivat pitkään arka aihe ja niistä vaiettiin pitkään sotien jälkeen ja vasta viime vuosikymmeninä niistä on alettu puhumaan enemmän. Tämä opinnäytetyö kokoaa tiivistetysti tärkeää perinnetietoa Uudenmaan sotasairaaloiden toiminnasta etenkin nuoremmille sukupolville.

Asiasanat: sotasairaala, talvisota, jatkosota

Activities in military hospitals in Uusimaa Province during the Winter War and the Continuation War

Year	2020	Pages	43
------	------	-------	----

The purpose of this work was to describe the operation of military hospitals in the Province of Uusimaa during the Winter and Continuation War of 1939-1944. The aim of this thesis was to transfer information to future generations about the operation of military hospitals in Uusimaa. The thesis was commissioned by the Helsingin Seudun Sotaveteraanipiiri and the thesis has been carried out in cooperation with Laurea University of Applied Sciences.

During the Winter and Continuation War, there were over 50 military hospitals operating throughout Finland. Military hospitals took mainly care of soldiers injured in war, and in some hospitals also of civilians. In addition to doctors and nursing staff, the hospitals also employed volunteers, men and women, in a variety of care, catering, and transportation tasks.

The thesis is qualitative, and its research method is historical research. Five research questions have been selected for the thesis, which will clarify the operation of military hospitals. The main material used has been various old documents and activity reports of military hospitals. The output is a compact presentation of the activities of 11 military hospitals in the province of Uusimaa.

Especially during the Winter War, people in Finland felt a strong sense of unity and a desire to defend their homeland, and this was called the spirit of the Winter War (talvisodan henki). The war years have long been a sensitive topic and people have been silent for a long time after the wars. So far only in the recent decades the task has been more discussed. This thesis summarizes important historical information about the operation of the Uusimaa military hospitals for younger generations.

Keywords: military hospital, the winter war, continuation war

Sisällys

1	Johdanto	6
2	Haavoittuneiden hoito sotavuosina.....	7
2.1	Sotavuodet 1939-1945 Suomessa	7
2.1.1	Talvisota	7
2.1.2	Jatkosota	8
2.1.3	Lapin sota.....	9
2.2	Erilaiset sodanajan hoitopaikat.....	9
2.3	Sotasairaaloiden henkilöstörakenne	11
2.4	Potilaiden jatkohoito sotasairaaloista.....	13
2.5	Sotasairaaloiden toiminta sodan jälkeen	13
3	Uudenmaan läänin sotasairaalat.....	14
3.1	2. Sotasairaala ja Porvoon sotavammapoliklinikka (Porvoo)	16
3.2	3. Sotasairaala (Järvenpää)	17
3.3	4. Sotasairaala (Kiljava)	18
3.4	8. Sotasairaala (Lahti).....	19
3.5	9. Sotasairaala (Vihti)	21
3.6	11. Sotasairaala (Kuusankoski).....	23
3.7	13. Sotasairaala (Kuusankoski).....	24
3.8	36. Sotasairaala (Meltola)	25
3.9	53. Sotasairaala (Kiljava).....	26
3.10	63. Sotasairaala (Utti).....	27
3.11	Helsingin Sotasairaala (Aulanko/Tilkka)	27
4	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite	28
5	Opinnäytetyön työtavat ja menetelmät.....	28
5.1	Työelämän kumppanin kuvaus	28
5.2	Tutkimusmenetelmän kuvaus	29
5.3	Tutkittavan ilmiön kuvaus ja rajaaminen.....	30
5.4	Aineiston kerääminen ja siihen perehtyminen.....	30
5.5	Aineiston analysointi	31
5.6	Eettiset kysymykset ja luotettavuus.....	32
6	Opinnäytetyön tulokset	33
7	Pohdinta.....	34
	Lähteet	36
	Kuviot	39
	Liitteet.....	40

1 Johdanto

Tämä opinnäytetyö kertoo Helsingin seudun sotasairaaloista ja niiden toiminnasta talvi- ja jatkosodan aikana. Alue on rajattu entisen sodanaikaisen läänijaon mukaan Uudenmaan lääniiin. Mukaan on myös otettu muutamia erikoishoitoa antaneita sotasairaaloita Uudenmaan läänin rajojen välittömästä läheisyydestä. Opinnäytetyön tarkoituksena on kuvata Uudenmaan läänin sotasairaaloiden toimintaa talvi- ja jatkosodan aikana. Työn tavoitteena on siirtää perimätietoa tuleville sukupolville Uudenmaan läänin sotasairaaloiden toiminnasta.

Opinnäytetyö on toteutettu yhteistyössä Helsingin Seudun Sotaveteraanipiiri ry:n ja Laurea-ammattikorkeakoulun kanssa. Työelämän kumppani Helsingin Seudun Sotaveteraanipiiri ry vaikuttaa pääkaupunkiseudun alueella. Yhdistyksen tarkoituksena on toimia sotaveteraanien sekä heidän puolisoidensa ja leskiensä edunvalvojina, tukea heitä arjen eri osa-alueilla sekä ylläpitää veteraaniperinnettä (Helsingin sotaveteraanipiiri 2012). Yhteistyön tarkoituksena on kerätä tietoa sota-ajan hoitotyöstä sekä sairaala- ja lottatoiminnoista.

Opinnäytetyö alkaa teoreettisella viitekehyksellä, jossa käsitellään lyhyesti Suomen sotahistoriaa vuosilta 1939-1945, jolloin Suomessa käytiin talvi-, jatko- ja Lapinsodat. Teoriataustassa esitellään myös loukkaantuneen sotilaan hoitopolku eli kenttälääkintäketju, erilaisia sodanajan hoitopaikkoja sekä sotasairaaloiden henkilöstörakennetta. Osio päättyy selvitykseen potilaiden jatkohoidosta sotasairaaloista kotiutumisen jälkeen sekä sotasairaaloiden toiminnan jatkumisesta sodan jälkeen. Teoreettinen taustatieto liittyen sotasairaaloiden toimintaan on pyritty esittämään niin selkeästi, että aiheeseen perehtymätön lukija pystyy luomaan kokonaiskuvan sotasairaaloiden toiminnasta.

Työhön on otettu käsiteltäväksi 11 sotasairaala entisen Uudenmaan läänin alueelta. Jokainen sotasairaala on esitelty omassa luvussaan ja niistä on haettu sairaalakohtaisesti vastaukset opinnäytetyön tutkimuskysymyksiin. Tutkimuskysymykset käsittelevät sairaaloiden mahdollista erikoistumista tiettyihin potilasryhmiin, muita erityispiirteitä, henkilöstörakenteita sekä sairaaloiden toimintaa sotien jälkeen. Olen valinnut muutaman sotasairaalan, jotka olivat mielestäni erityisen mielenkiintoisia niiden erityispiirteiden takia ja kerron niistä hieman laajemmin. Esittelen myös työelämän kumppanini Helsingin seudun sotaveteraanipiirin sekä heidän toimintaansa.

2 Haavoittuneiden hoito sotavuosina

Talvisodan kynnyksellä keväällä 1939 ennakoitiin, etteivät ympäri Suomea sijainneet 8 000 sairaansijaa tule riittämään loukkaantuneiden hoitoon sodan syttyessä. Ennakoitiin, että sairaansijoja tarvittaisiin ensimmäisen kolmen kuukauden aikana 29 000 ja tämän vuoksi keväällä vuonna 1939 Päämajasta annettiin lupa yli 50 sotasairaalan perustamiseen. (Mäkitie & Ponteva 2018, 64.) Nämä sotasairaalat monen muun hoitopaikan kanssa pitivät huolen sodan kahinoissa loukkaantuneista suomalaisista sotilaista ja siviileistä.

2.1 Sotavuodet 1939-1945 Suomessa

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen Euroopassa elettiin hyvin epävakaata aikaa, sillä liittoutuneet olivat laittaneet Saksan ahtaalle Versaillesin rauhansopimuksella. Sopimuksen mukaan tappion kärsineiden Saksan ja Itävalta-Unkarin olisi myönnettävä aiheuttaneensa ensimmäisen maailmansodan syttyminen ja maksettava valtavat sotakorvaukset muille valtioille. Suurissa talousvaikeuksissa horjuneessa Saksassa koettiin natsipuolueen nousu ja lopulta valtion ohjat käsiinsä otti diktaattori Adolf Hitler. Ainekset uuteen maailmansotaan olivat valmiina ja toisen maailmansodan aloitti 1. syyskuuta 1939 Saksan hyökkäys Puolaan. (Koll 2018.) Kyseiset tapahtumat vaikuttivat vahvasti myös Suomeen, sillä Suomessa käytiin toisen maailmansodan aikana kolme erillistä sotaa; talvisota (1939–1940), jatkosota (1941–1944) ja Lapin sota (1944–1945). Nämä sodat jättivät suomalaisiin lähtemättömät jäljet.

2.1.1 Talvisota

Saksan lisäksi myös toisen suurvallan, Neuvostoliiton, asema horjui, sillä se oli menettänyt ensimmäisessä maailmansodassa entisiä alueitaan, kuten vuonna 1917 itsenäistyneen Suomen sekä vuotta myöhemmin itsenäistyneen Viron. Neuvostoliittoa huolestutti myös Saksan uusi nousu Euroopan suurvallaksi. Nämä kaksi suurvaltaa päättivät kuitenkin ryhtyä yhteistyöhön, ja elokuussa 1939 maiden ulkoministerit Molotov ja Ribbentrop solmivat Neuvostoliiton ja Saksan välille nimeään kantavan hyökkäämättömyyssopimuksen. Molotov-Ribbentrop-sopimus takasi molemmille maille etupiirinsä ilman, että suurvallat joutuisivat sotaan toistensa kanssa. (Enkenberg 2013, 6–7.)

Samaan aikaan tilanteen kiristyessä vuonna 1939 puolueettomassa Suomessa määrättiin yleinen liikekannallepano sekä ylimääräiset kertausharjoitukset. Neuvostoliitto yritti havitella Suomesta itselleen tärkeitä alueita lupaamalla Suomelle vastineeksi alueita Itä-Karjalasta. Suomi ei vaihtokauppoihin suostunut, ja tämän seurauksena Neuvostoliitto hyökkäsi Suomeen 30. marraskuuta 1939 aloittaen talvisodan. (Enkenberg 2013, 7–9.) Talvisotaa käytiin koko itärajan pituudelta, eikä pääkaupunki Helsingissä säästynyt pommituksilta. 105 päivää kestänyt sota päättyi Moskovassa 13. maaliskuuta 1940 kirjoitettuun rauhansopimukseen, jota

alettiin myöhemmin kutsua välirauhaksi. Suomi säilyi itsenäisenä, mutta menetti Suomenlahden ulkosaaret sekä alueita Karjalasta ja Lapin itärajalta. (Enkenberg 2013, 232–233.)

Suomessa vallitsi talvisodan aikana vahva yhtenäisyyden tunne ja halu puolustaa kotimaataan. Tätä kutsuttiin talvisodan hengeksi. Talvisodan henki yhdisti jopa sisällissodassa vastakkain taistelleet suomalaiset samalle puolelle. Tärkeänä henkeä kohottavana asiana korostui ihmisyyden, sillä sotakalustoa oli huomattavasti vähemmän, kuin vihollisilla. Torjuntavoitot puolustustaisteluissa kohottivat kotiväen henkeä. Myös uskonto toimi vahvasti kansaa yhdistävänä tekijänä, sillä jopa silloinen Puolustusvoimien ylipäällikkö Mannerheim näki Neuvostoliiton hyökkäyksen Suomeen samalla myös hyökkäyksenä kotia, uskontoa ja isänmaata vastaan. (Enkenberg 2013, 231.)

2.1.2 Jatkosota

Välirauha oli Suomessa hyvin epävakaa aikaa, sillä Suomi oli joutunut kahden suurvallan keskinäisen taistelun välikappaleeksi. Suomella oli pelko Neuvostoliiton hyökkäämisestä Suomeen, kun taas samalla Saksa halusi hyökätä Neuvostoliittoon operaatio Barbarossan avulla. Suomi ja Saksa alkoivat kaikessa hiljaisuudessa tehdä yhteistyötä muun muassa asekaupan ja Norjassa olleiden saksalaisten sotilaiden Suomen läpi kulkeneiden lomakuljetusten avulla. Yhteistyön taustalla oli molempien maiden tarkoitus saavuttaa itselleen jotain: Suomi halusi vallata talvisodassa menettämänsä alueet takaisin ja Saksa halusi hyökätä Neuvostoliittoon. (Enkenberg 2014, 6–7.)

Täysin yllättäen 22. kesäkuuta 1941 Saksa hyökkäsi Neuvostoliiton suuriin kaupunkeihin ja ilmoitti maalle Suomen toimivan Saksan liittolaisena. Suomen hallitus kuitenkin kielsi tämän ja vakuutti olevansa puolueeton. Varsinainen sota käynnistyi 25. kesäkuuta 1941, kun Neuvostoliitto hyökkäsi 15 eri paikkakunnalle Suomeen. Suomi julisti sodan Neuvostoliitolle 26. kesäkuuta 1941 ja sen tavoitteena oli vallata talvisodassa luovutetut alueet takaisin itselleen. Tämä uusi sota kantoi nimeä jatkosota. (Enkenberg 2014, 9–11.)

Vuosina 1942 ja 1943 Suomessa sota kului pääosin asemasodan merkeissä, eli molempien maiden rintamalinjat pysyivät lähestulkoon paikoillaan. Karjalankannaksella ja Suomenlahden saarilla käytiin kuitenkin yksittäisiä taisteluja maiden välillä vuonna 1942. Seuraavana vuonna tapahtui huomattavasti edellistä vähemmän, sillä koko vuosi oli pelkkää asemasotaa. Ajan kuluttamiseksi rintamalla olleet sotilaat keksivät itselleen erilaista oheisohjelmaa, kuten puutöiden valmistusta. Kauempana rintamalinjalla kaukopartiot tekivät tiedusteluretkiä ja kotirintamalla jahdattiin tuhotöitä tehneitä neuvostopartisaaneja. Vuonna 1944 Neuvostoliitto yritti hieroa Suomen kanssa rauhaa tämän kuitenkin siihen suostumatta, sillä Suomi halusi säilyttää hyvät välit liittolaiseensa Saksaan. Tämä hermostutti Neuvostoliiton, joka teki Suomeen useita iskuja keväällä 1944. (Enkenberg 2014, 92–93, 202, 308–309.)

Suomi ja Neuvostoliitto solmivat aselevon 4. syyskuuta 1944 ja Moskovan välirauhasopimus allekirjoitettiin 19. syyskuuta 1944. Suomi säilyi itsenäisenä, mutta rauhansopimuksen ehtoihin kuului muun muassa vuoden 1940 Moskovan rauhansopimuksen rajat, Petsamon luovuttaminen, Porkkalan vuokraus 50 vuodeksi Neuvostoliitolle, 300 miljoonan dollarin sotakorvaukset tavaroina, saksalaisten maastakarkoitus sekä sotarikollisten tuomitseminen yhdessä liittoutuneiden kanssa. (Enkenberg 2014, 395.)

2.1.3 Lapin sota

Kun muu Suomi aloitti uutta elämää sodan jälkeen, kärsittiin vielä Lapissa sodan kauheuksista. Lapin sota käytiin Suomen ja Saksan välillä syyskuussa 1944 alkaneilla tulitaisteluilla, ja se jatkui huhtikuulle 1945. Jatkosodan välirauhan mukaan suomalaisten oli ajettava saksalaiset pois alueiltaan, mikä sujuikin aluksi niin sanotusti herrasmiesmäisesti. Tämä kuitenkin muuttui nopeasti, sillä saksalaiset alkoivatkin vetäytyä kohti pohjoista käyttäen poltetun maan taktiikkaa, eli polttaen käytännössä koko infrastruktuurin. Esimerkiksi Rovaniemi koki suuren aineellisen hävityksen Lapin sodassa. Siviiliuhreilta onneksi välttyttiin, sillä Lapissa oli suoritettu suomalaisten laajoja evakuointoja Ruotsin puolelle. Sota jatkui asemasotana käsivarren Lapissa kevääseen 1945 asti, kunnes viimeisetkin saksalaiset poistuivat Suomesta. (Enkenberg 2014, 395.)

2.2 Erilaiset sodanajan hoitopaikat

Haavoittuneille sotilaille oli kehitelty oma hoitopolku, jota kutsuttiin kenttälääkintäketjuksi. Ketju alkoi haavoittuneiden suojapaikasta (Sjp.), jossa lääkintäryhmät antoivat ensiavun ja siirsivät potilaan joukkosidontapaikalle (JSp.) Joukkosidontapaikoilla oli lääkintäryhmän lisäksi myös muutama lääkäri, jotka tutkivat potilaan ja antoivat laajempaa ensiapua. Talven ja kovan pakkasen takia haavoittuneille annettiin kuumaa juomaa ja ruokaa, jotta he kestäisivät siirron jatkohoitoon. (Mäkitie & Ponteva 2018, 68–69.)

Suomen armeija oli jaettu sotien aikana noin 10 divisioonaan, johon jokaiseen kuului 10 000–20 000 henkeä. Jokaisella divisioonalla oli käytettävissään myös lääkintäkomppania (LK) sekä pääsidontapaikka (PSp.). Paikkojen toiminta vaihteli hieman talvi- ja jatkosodan aikana. Molempien sotien aikana lääkintäkomppanian ja pääsidontapaikan pääasiallisena tehtävänä oli tukea rintaman toimintaa haavoittuneiden hoidossa ja kuljettaa potilaita edelleen jatkohoitoon. Kenttälääkintäketju ei ollut muuttumaton, vaan potilaat saattoivat siirtyä suoraan joukkosidontapaikalta kenttäsairaalaan tai jopa sotasairaalaan. (Mäkitie & Ponteva 2018, 69–71.)

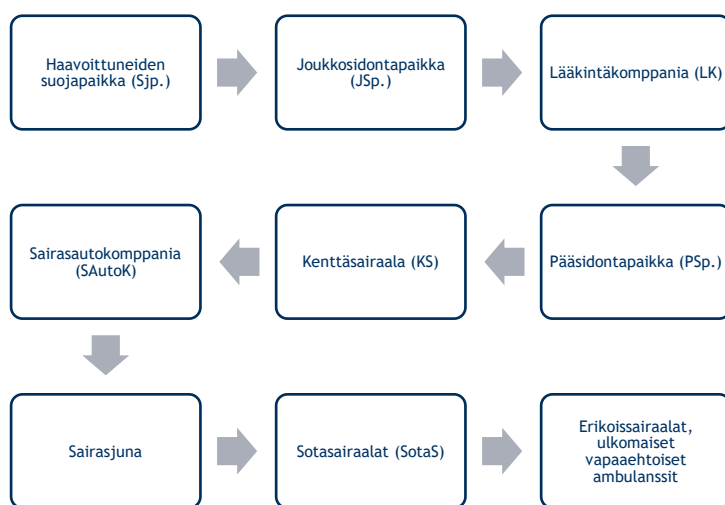
Kenttäsairaala (KS) oli pääasiallinen sodassa haavoittuneiden hoitopaikka. Siellä hoidettiin kaikki ne vammat, joita ei pystytty aikaisemmissa hoitopaikoissa hoitamaan, sekä ne vammat, jotka eivät olisi kestäneet jatkokuljetusta sotasairaalaan (SS tai SotaS.). Edellisistä

hoitopaikoista poiketen kenttäsairaalat eivät sijainneet maastossa, vaan ne oli perustettu valmiisiin rakennuksiin, kuten kartanoihin. (Mäkitie & Ponteva 2018, 70–71.)

Haavoittuneiden siirto hoidettiin rintaman etuosassa pääasiassa paareilla, ahkioilla sekä rekien avulla. Kenttäsairaaloista potilaat kuljetettiin sairausautokomppanian (SAutoK) sairausautoilla ja sairauslinja-autoilla rautateiden varsille, josta edelleen eteenpäin sairausjunilla sotasairaaloihin. Erikoistapauksissa potilaat evakuoitiin lentokoneilla. (Mäkitie & Ponteva 2018, 89.)

Sotasairaaloita (SotaS) oli talvi- ja jatkosodan aikaan Suomessa hieman yli 50 ja potilaspaikkojen määrä yli 35 000. Sotasairaaloita oli kahdenlaisia; lähellä rintamaa sijaitsevia niin sanottuja evakuoitisairaaloita, sekä kauempana sijaitsevia kotiseudun sairaaloita. Sairaalarakennuksina käytettiin usein jo olemassa olevia valtion, kuntien tai yksityisten omistamia sairaaloita, sekä julkisia rakennuksia, kuten kouluja ja laitoksia. (Mäkitie & Ponteva 2018, 71, 90.) Kansainvälisissä sopimuksissa oli sovittu, että myös sodan jalkoihin jäänyt siviiliväestö sai sotasairaaloissa hoitoa. Ruuhkatilanteissa edelle kuitenkin menivät rintamalla haavoittuneet. Neuvostoliiton valtaamilla alueilla myös kenttäsairaalat hoitivat siviilipotilaita, jos muita hoitopaikkoja ei ollut saatavilla. (Ponteva 1990, 28.)

Osalla sotasairaaloista oli vastuullaan tiettyjen erikoisalojen potilaiden hoito, kuten raajakirurgia tai neurokirurgiset vammat. Tällä pyrittiin mahdollisimman tehokkaaseen hoitoon. Useat ulkomaat, kuten Ruotsi, Norja ja Tanska, lähettivät Suomeen hoitohenkilökunnan lisäksi myös vapaaehtoisia ambulansseja. Ne tukivat sotasairaaloitten toimintaa, ja osa ambulansseista perusti jopa omia pieniä sairaaloita. (Mäkitie & Ponteva 2018, 76.)

Kuvio 1: Rintamalla haavoittuneen sotilaan kenttälääkintäketju talvi- ja jatkosodan aikana.

2.3 Sotasairaaloiden henkilöstörakenne

Sotasairaaloiden toimintaa johti talvi- ja jatkosodan aikana Päämajan lääkintäpäälikkö eli Puolustusvoimien ylilääkäri Eino Suolahti. Hänen alaisuudessaan toimi useampi päällikkölääkäri, jotka johtivat sotasairaaloita lääkintätoimistot apunaan. Jokaisessa kenttälääkintäketjun vaiheessa työskenteli lääkintäryhmiä, jotka muodostuivat asevelvollisista. (Mäkitie & Ponteva 2018, 66–68.) Puolustusvoimien lääkintäsotamiehiä ja lääkintäaliupseereita koulutettiin aluksi Lahdessa sijainneessa Huoltokoulutuskeskuksen lääkintäkompaniassa, josta koulutus siirtyi myöhemmin Lahden Lääkintäkouluun (Ponteva 1990, 29).

Sodan aikana valtaosa Suomen terveydenhuoltohenkilöstöstä oli varattu Puolustusvoimien käyttöön. Koska omat lääkärit eivät olisi millään riittäneet, saapui Suomeen pääosin Ruotsista ja Tanskasta vapaaehtoisia lääkäreitä (Ponteva 1990, 29). Sotasairaaloiden toimintakertomuksiin kuului usein liite, joissa oli lueteltu kaikki sairaaloissa työskennelleet henkilöt. Esimerkiksi Kuusankosken 13. sotasairaalan toimintakertomukseen on liitetty kyseinen luettelo henkilökunnasta. Liite alkaa lääkintäupseereiden ja lääkäreiden luetteloinnilla, mikä korostaa sen ajan lääkärijohtoista toimintaa. Lähes jokaisessa sotasairaalassa toimi myös hammaslääkäri, suu- ja leukakirurgiaan erikoistuneissa sotasairaaloissa heitä työskenteli luonnollisesti useampi kuin yksi. Monella sotasairaallalla oli myös oma apteekki, jonka toimintaa pyöritti apteekkari apulaisineen. Talouspäälikkö oli myös ilmeisen tärkeä henkilökunnan jäsen sotasairaaloiden arjessa, sillä talouspäälikön nimi on useissa toimintakertomuksissa mainittu ensimmäisten henkilökunnan jäsenten joukossa. (13. Sotasairaalan toimintakertomus 1943, 18–19.)

Sota oli fyysisten vammojen lisäksi myös henkisesti hyvin rankka aihe ja aiheutti monelle sotilaalle ja siviilille traumoja. Jokaisen sotasairaalan palveluksessa toimi vähintään yksi pastori, suuremmissa sairaaloissa useampi. Pastoreiden työpanosta arvostettiin, ja heidät oli mainittu henkilökunnan luetteloinnissa usein heti korkeasti koulutettujen lääkäreiden sekä kantahenkilökunnan jälkeen. Pastorit antoivat potilaille keskusteluapua ja loivat toivoa paremmasta tulevaisuudesta. Uskonto oli vahvasti läsnä sotiemme aikana, sillä jopa Puolustusvoimien ylipäälikkö Mannerheim käytti sanontaa ”koti, uskonto ja isänmaa”.

Kuvio 2: Pastori tervehtimässä sotasairaalan potilasta. SA-kuva (kuva nro 92355)

Lähestulkoon jokainen luettelo henkilökunnasta noudatti samaa kaavaa, ja seuraavaksi luetteloissa mainitaan ylihoitajatar, joka johti sairaanhoitajattarien toimintaa. Kaikki sairaanhoitajattaret olivat naisia, ja heidät sijoitettiin eri tehtäviin sotasairaaloihin Suomen Punaisen Ristin sairaanhoitajareservin kautta, johon liki jokainen sairaanhoitajatar oli liittynyt jo ennen sotaa (Ponteva 1990, 29). Osa sotasairaaloissa työskennelleistä sairaanhoitajattarista toimi erikoisnimikkeellä, kuten leikkaussalin hoitajattarena tai laboratorio- ja röntgenhoitajattarena. Verrattain jokaisessa sotasairaalaissa työskenteli myös sairastoimistelijä, eli nykyiseltä ammattinimikkeeltään fysioterapeutti. Sairastoimistelijat toimivat loukkaantuneiden apuna kuntoutuksessa. Sodan aikana myös opiskelijoiden osaamista hyödynnettiin, sillä lääketieteen- ja kolmannen vuosikurssin sairaanhoitajataropiskelijat olivat sotasairaaloitten käytettävissä. (13. Sotasairaalan toimintakertomus 1943, 18–19.)

Sairanhoitajattarien rinnalla työskenteli useita vapaaehtoisia naisia, joiden panos sotasairaaloitten toimintaan oli valtava. Useat järjestöt, kuten Lotta Svärd ja Suomen Punainen Risti lähettivät sotasairaaloihin vapaaehtoisia tyttöjä ja naisia, jotka toimivat erilaisissa tehtävissä lottina, pikkulottina ja SPR:n apusisarina. Osa lotista sai kuuden kuukauden sairaalakoulutuksen ja heitä kutsuttiin lääkintälotiksi. Vapaaehtoiset hoitivat haavoittuneita ja sairaita sairaanhoitajattarien tavoin. Lotat ja apusisaret tekivät myös sidetarpeita ja hoitivat muonitusta. (Ponteva 1990, 29.)

Sotasairaaloihin oli palkattu hoitohenkilökunnan lisäksi myös siviilihenkilökuntaa, sekä naisia, että miehiä. Työtehtävät olivat hyvin sukupuolijakautuneita. Naisia toimi erilaisissa paperitöissä, kuten kortiston- ja varastonhoitajina sekä kanslisteinä. Vapaaehtoiset naiset hoitivat myös sotasairaaloitten ruokahuollon, siivoamisen sekä potilaiden kylvettämisen.

Vaikka suurin osa miehistä oli rintamalla, työskenteli silti sotasairaaloissa rintamalle kykenemättömiä ja kelpaamattomia miehiä. He hoitivat miehekkäämpiä tehtäviä, kuten toimivat konemestareina ja lämmittäjänä. Vapaaehtoiset miehet hoitivat myös erilaisia kuljetustehtäviä hevosilla ja moottoriajoneuvoilla sekä toimivat apu- ja ajomiehinä. Pikkulottien tavoin sotasairaaloissa työskenteli myös nuoria poikia, jotka toimivat pääosin läheteinä. (13. Sotasairaalan toimintakertomus 1943, 18–19.)

2.4 Potilaiden jatkohoito sotasairaaloista

Haavoittuneiden potilaiden jatkohoito sotasairaaloista suuntautui hyvin erilaisiin paikkoihin. Kaikista hyväkuntoisimmat potilaat jatkoivat suoraan työelämään, osa pääsi kuntoutukseen tai sotavammapoliklinikoiden asiakkaaksi. Sotavammapoliklinikoiden tarkoitus oli hoitaa sodassa loukkaantuneiden vammat avohoidon turvin niin, ettei potilaiden tarvinnut yöpyä sairaaloissa. Uudenmaan läänin alueella toimi kaksi sotavammapoliklinikkaa, toinen Lahdessa ja toinen Porvoossa. Huonokuntoisimmat potilaat joutuivat jatkohoitoon sotasairaaloista syrjäisiin parantoloihin, jossa hoidettiin muun muassa keuhkotuberkuloositartunnan saaneita potilaita. Tuberkuloositartunta oli vielä sodan aikana varsin yleinen, sillä suuret joukot kokoontuivat yhteen eikä tautia vastaan ollut vielä keksitty rokotetta tai varsinaista parantavaa lääkettä.

Fyysisiin vammoihin sai siis suhteellisen helposti hoitoa, mutta henkisten vammojen hoitaminen oli sitäkin vaikeampaa. Sodassa henkisiä vammoja saaneita sotilaita kutsuttiin ”tärähtäneiksi”. Nimitystä voidaan tänä päivänä pitää jopa hieman halventavana, mutta siihen aikaan se kuvasi kirjaimellisesti kauhusta mykistyneen miehen tärinää tykistökeskityksen keskellä. Erilaiset henkiset vammat pyrittiin kieltämään, sillä olisi ollut moraalisesti paheksuttavaa, jos mies olisi murtunut. Talvisodan jälkeen psykkisiin vammoihin ei oltu varauduttu tarpeeksi hyvin, sillä psykkisiä vammoja oli odotettua enemmän. Loppukesästä 1944 sotasairaaloissa oli jo 15 osastoa lähes 1 800 psykkisesti vammautuneille potilaille, joiden vammat olivat usein hyvin vakavia. Psykiatristen paikkojen määrä lähti heti sodan loppumisen jälkeen laskuun, sillä oireiden syysuhde sotaan kiellettiin. Pääesikunnan Lääkintöosasto antoi sotilaspiirien lääkäreille vuonna 1946 ohjeen, jonka mukaan oli käytettävä tarkkaa harkintaa, ennen kuin henkisistä vammoista kärsiviä potilaita lähetetään hoidettaviksi sotavammapoliklinikoille. (Lindstedt 2013.)

2.5 Sotasairaaloitten toiminta sodan jälkeen

Sotasairaalat oli pääosin perustettu jo olemassa olevien sairaaloitten tiloihin sekä muihin julkisiin rakennuksiin. Osattiin olettaa, ettei sota kestä ikuisuutta, joten uusia sairaaloita ei rakennettu vaan rakennuksia oli vuokrattu tai otettu käyttöön myös yksityisiltä henkilöiltä. Jo ennen jatkosodan loppumista sotasairaaloitten toimintaa alettiin ajaa alas ja osa sairaaloista lopetti toimintansa ennen virallista rauhansopimusta. Rauhansopimuksen julistamisen jälkeen vuonna 1944 sotasairaaloitten toiminta tuli virallisesti päätökseensä ja sairaalat lakkautettiin.

Julkisissa rakennuksissa, kuten sairaaloissa ja parantoloissa, jatkettiin hoitotyötä kuntien tai valtion alaisuudessa ilman sotasairaalan nimikettä. Työväentaloissa ja muissa vastaavilla paikoilla olleet sotasairaalat lakkautettiin, potilaat siirrettiin muihin hoitopaikkoihin ja rakennukset luovutettiin takaisin omistajilleen.

Puolustusvoimat jatkoi kuitenkin toimintaansa myös hoitotyön saralla perustamalla kaksi keskusotilassairaala sekä kolme sotilassairaala. Keskussotilassairaala 1 (KSS 1) toimi Helsingin Tilkassa ja Keskussotilassairaala 2 (KSS 2) Lahdessa Hennalan varuskunnan alueella. Keskussotilassairaaloissa jatkettiin sodassa haavoittuneiden hoitoa. Lisäksi siellä hoidettiin varusmiespalvelusta suorittavia varusmiehiä sekä kantahenkilökuntaa ja heidän perheenjäseniään. Hennalan keskusotilassairaalan toiminta lakkautettiin vuonna 1984 ja sen toiminta siirtyi supistettuna Hämeen Sotilassairaalaan, joka lakkautettiin vuosikymmen myöhemmin vuonna 1994 toiminnan kannattamattomuuden vuoksi. (Forsius 2009.)

Puolustusvoimien erikoissairaanhoidon loppui lopulta kokonaan vuonna 2006, kun myös Tilkan toiminta lakkautettiin. (Kähkönen 2006.) Nykyisin varusmiesten ja kantahenkilökunnan terveydestä huolehtii Logistiikkalaitoksen alaisuudessa toimiva Puolustusvoimien Sotilaslääketieteen keskus, jolla on 18 terveysasemaa varuskunnissa ympäri Suomea. Niissä annetaan yleislääkäritasoisia hoitoa ja erikoissairaanhoidon palvelut ostetaan kunnallisilta palveluntarjoajilta. (Sotilaslääketieteen keskus 2009.)

3 Uudenmaan läänin sotasairaalat

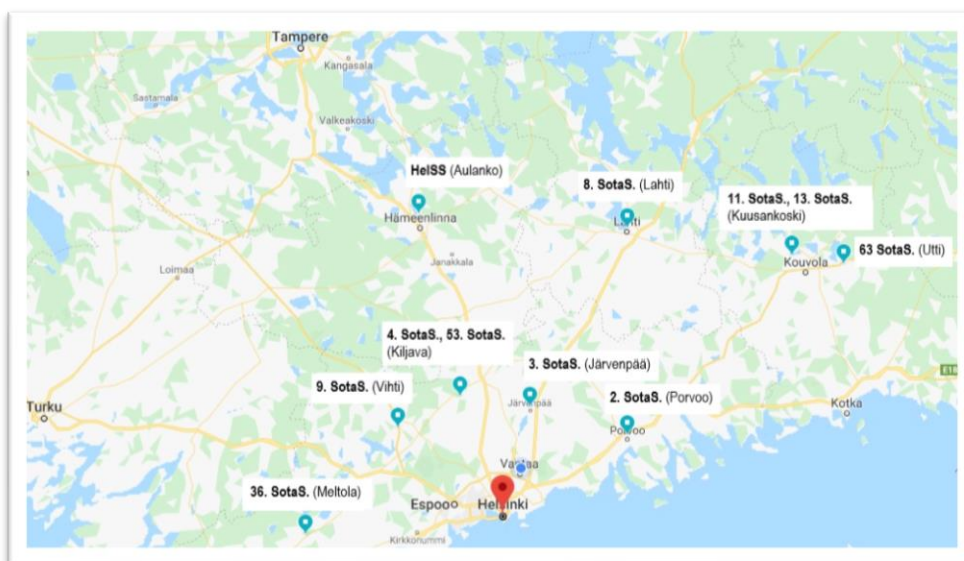
Tähän opinnäytetyöhön on valittu sotasairaalat entisen Uudenmaan lääninjoon mukaisesti. Kyseinen läänijako on ollut voimassa vuoteen 1995 asti melkein muuttumattomana. Työhön on valittu mukaan kaksi sotasairaala Kuusankoskelta, sillä Kuusankosken kunta siirrettiin vuonna 1949 Uudenmaan läänistä Kymen lääniin. Mukaan opinnäytetyöhön on otettu myös Kuusankoskelta noin 20 kilometriä itään sijainnut Utin sotavankisairaala (63. SotaS) sekä Lahden sotasairaala (8. SotaS.) niiden erityispiirteiden takia. 63. Sotasairaala oli Etelä-Suomen ainoa sotavankisairaala, muut Suomen sotavankisairaalat sijaitsivat Pohjanmaalla sekä Viipurissa. Lahden sotasairaalan olen valinnut mukaan opinnäytetyöhöni sen koon vuoksi, sairaansijoja sairaalassa oli parhaimmillaan yli 3 200 ja se kuului Suomen suurimpiin sotasairaaloihin. Sairaalalla oli useita eri erikoisalojen osastoja Lahdessa ja sen lähikunnissa.

SOTASAIRAALAN NIMI	SIJAINTI	SAIRAAN SIJAT ENIMMILLÄÄN	SOTA		ERITYISTÄ
			TALVISOTA	JATKO SOTA	
2. SotaS	Porvoo	675	X	X	Jatkoi toimintaansa Porvoon sotavammapoliklinikkana
3. SotaS	Järvenpää	650	X	X	
4. SotaS	Kiljava	634	X	X	
8. SotaS	Lahti, Vierumäki	2960		X	
9. SotaS	Vihti	640		X	Vain saksalaisia potilaita
11. SotaS	Kuusan- koski	2305	X		
13. SotaS	Viipuri (Kuusan- koski)	1800		X	Evakuointi- sairaala
36. SotaS	Meltola	500	X		
53. SotaS	Helsinki / Kiljavan parantola	645		X	
63. SotaS	Utti	1013		X	Sotavankisairaala
Helsingin sotasairaala (HelSS)	Aulanko / Tilkka	299	X		

Taulukko 1: Opinnäytetyössä käsiteltävät sotasairaalat (Franck 1998, 144)

Sotasairaaloiden esittelyssä pyrin vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- Oliko sotasairaala erikoistunut tiettyihin potilasryhmiin tai niiden vammojen/sairauksien hoitoon?
- Keitä sotasairaaloissa hoidettiin?
- Millainen sotasairaaloiden henkilöstörakenne oli sodan aikana?
- Pommitettiinko sotasairaaloita?
- Miten sotasairaaloiden toiminta jatkui sodan jälkeen?

Kuvio 3: Opinnäytetyössä käsiteltävät Uudenmaan läänin sotasairaalat kartalla

3.1 2. Sotasairaala ja Porvoon sotavammapoliklinikka (Porvoo)

2. Sotasairaala perustettiin noin viikko ennen talvisodan alkua 21. lokakuuta 1939 Porvooseen ja se toimi yhteensä seitsemässä eri osastossa eri puolilla kaupunkia. Porvoon sotasairaalan erityispiirteenä oli kirurgisten potilaiden hoito ja siellä toimi kolme kyseisen erikoisalan osastoa. Kirurginen osasto A toimi Porvoon sairaskodin tiloissa, osasto B Porvoon tuberkuloosisairaalaan ja osasto C Borgå Folkhögskolanin rakennuksessa. Lisäksi sairaalalla oli osasto D Borgå Folkakademin rakennuksessa sekä osasto E Porvoon lastenkodin tiloissa, joissa molemmissa hoidettiin sekalaisia potilaita erikoisalasta riippumatta. Myös osasto H Borgå Dövstumsskolanissa eli Porvoon Kuuromykkäkoulussa sekä toipilaskoti Prästbackan kartanossa hoitivat kaikenlaisia potilaita, tosin nämä kaksi osastoa olivat käytössä vain kahden viikon ajan. Sotasairaala lopetti toimintansa 8. toukokuuta 1940 talvisodan päättymisen jälkeen. (2. Sotasairaala (talvisota) 1941.)

Jatkosodan kynnyksellä sairaala aloitti toimintansa uudestaan 15. kesäkuuta 1941. Tällöin sairaansijojen lukumäärä oli suurimmillaan 600. Jatkosodan aikana 2. Sotasairaallalla oli käytössään osasto A Porvoon Sairaskodissa, osasto B tuberkuloosisairaalassa sekä osasto C Borgå Folkehögskolanissa. Talvisodasta poiketen osasto D toimi jatkosodan aikana Kuuromykkäkoulun tiloissa. (Pöytäkirja 2. SotaS:n lopettamistilaisuudesta 1941.)

2. Sotasairaalan toiminta lakkautettiin 1. lokakuuta 1941 ja sen tilalle perustettiin Porvoon sotavammapoliklinikka, joka aloitti toimintansa samana päivänä. Sotavammapoliklinikka toimi Porvoon Sairaskodin tiloissa ja poliklinikan tehtävänä oli sotavammojen jälkihoito. Päällikkölääkärin tehtävää hoiti lääkintäkapteeni N. Knorring ja hänen apunaan toimi lääkäri O. Nordling. Poliklinikalla työskenteli yksi sairaanhoitajatar ja yksi sairastoimintatavojen hoitaja/invalidihuoltaja. (Porvoon sotavammapoliklinikan toimintakertomus 1943, 1.) Sotavammapoliklinikan toiminta erosi hieman varsinaisten sotasairaaloiden toimintatavoista. Poliklinikka toimi päivittäin kello 13 ja kello 16 välillä, kun taas sotasairaalat olivat auki ympäri vuorokauden. (Porvoon sotavammapoliklinikan toimintakertomus 1943, 2.)

Vaikka Porvoon joutuikin kokemaan rajuja, kymmeniä ihmishenkiä vaatineita ilmahyökkäyksiä vihollisen toimesta, eivät pommit vahingoittaneet vanhojen toimintakertomusten mukaan 2. Sotasairaala tai Porvoon sotavammapoliklinikkaa. Puolustusvoimien lääkintäosastosta saapuneen määräyksen perusteella Porvoon sotavammapoliklinikan potilaiden vastaanotto oli lopetettava 20. marraskuuta 1944 mennessä. Poliklinikan kaikki potilaat oli siirretty muiden sotavammapoliklinikoiden hoiviin 25. marraskuuta 1944, jolloin toiminta virallisesti loppui. (Porvoon sotavammapoliklinikan toimintakertomus ajalta 15.4.43–25.11.1944 1944, 1.)

3.2 3. Sotasairaala (Järvenpää)

Jatkosodan kynnyksellä 17. kesäkuuta 1941 Järvenpäähän saapui Päämajasta käsky perustaa 3. Sotasairaala. Toimintakertomuksissa ei ollut mainintaa mahdollisista vaikeuksista perustaa sotasairaala tai saada henkilökunta kokoon. Sairaala joutui kokemaan ilmahälytyksen vain muutama viikko sen perustamisesta, mutta ei kuitenkaan joutunut pommitusten kohteiksi. (3. Sotasairaalan päiväkirja 1941, 2–4.)

3. Sotasairaala oli levittäytynyt laajalle Järvenpäähän ja sen lähialueille ja toimi yhteensä viidessä eri osastossa sekä toipilaskodissa. Tuusulassa Tuomaalan kylällä sijainneessa Suojeluskuntain Päälystökoululla toimi 249 paikkainen osasto I. Järvenpäässä Kotitalousopettajaopisto Emäntäkoulun tiloissa toimi osastot II ja III. Osasto II käsitti 140 ja osasto III 60 potilaspaikkaa. Järvenpään normaalikoululla toimi osasto IV, jossa oli 130 sairaansijaa. Osasto V sijaitsi Järvenpään yhteiskoululla ja siellä oli tilat 110 potilaalle. Varsinaisten sairastosastojen lisäksi Hyvinkään maalaiskunnassa Kytäjän kartanon

päärakennuksessa toimi 35 paikkainen toipilaskoti. (3. SotaS:n Päiväkäsky No 2 1941, 117–128.)

Sairaalan päällikkölääkärinä toimi lääkintäkapteeni P. Nylander. Lisäksi sairaalassa työskenteli useita lääkäreitä, hammaslääkäri, pappi, sotilashenkilökuntaa, sairaanhoitajattaria ja lottia. Sairaalassa oli hoitoalan koulutuksen saaneiden lisäksi myös lääketieteen ja hoitoalan opiskelijoita. (3. SotaS:n Päiväkäsky No 2 1941, 1–4, 6.)

3. Sotasairaalan toiminta ei ollut kovin pitkäkestoista, sillä sen toiminta päätettiin lopettaa 27. joulukuuta 1941 Päämajan määräyksestä vain puoli vuotta sotasairaalan perustamisesta. Kaikki sairaalassa hoidossa olleet potilaat siirrettiin Helsinkiin 1. Sotasairaalaan sekä Helsingin sotasairaaloiden poliklinikoille. (3. SotaS:n Päiväkäsky No 2 1941, 24.)

Kuvio 4: Suuri potilassali Järvenpään sotasairaalassa kuvattuna vuonna 1941. SA-kuva (kuva nro 82452)

3.3 4. Sotasairaala (Kiljava)

4. Sotasairaala perustettiin noin 50 kilometrin päähän Helsingistä Kiljavalle 18. kesäkuuta 1941. Sairaalan perustamisessa ei koettu vaikeuksia, sillä päällikkölääkäri lääkintäkapteeni Erkki Larmola sai hyvissä ajoin valtuudet ja ohjeet suunnittelutyötä varten. 4. Sotasairaala ei joutunut pommitusten kohteeksi. (4. Sotasairaalan toimintakertomus 1941, 1, 11.)

Toiminta oli jakautunut Nurmijärven kunnan alueelle Kiljavannummen sekä Nummelan parantoloiden rakennuksiin. Alun perin sairaansijoja suunniteltiin olevan 600, mutta todellisuudessa niistä oli käytössä enintään vain 75%. Kiljavannummella toimi kaksi A-kirurgian osastoa, joissa kussakin oli noin 100 sairaansijaa. Nummelan parantolan tiloissa toimi 50 paikkainen A-kirurgian osasto sekä 50 paikkainen sisätautiosasto. Myöhemmin elokuussa

vuonna 1941 4. Sotasairaala laajentui, kun Meltolan parantolan tiloihin perustettiin 150 paikkainen kirurgian osasto. Tämän seurauksena Nummelan parantolan kirurginen osasto siirrettiin nykyisen Raaseporin kunnan alueella sijainneeseen Meltolan parantolaan sekä sisätautiosasto Kiljavannummelle ja Nummelan parantolan rakennukset luovutettiin alkuperäiselle omistajalleen. (4. Sotasairaalan toimintakertomus 1941, 1.)

4. Sotasairaala toimi pääasiassa Hangon rintaman ja lähiseudun koulutuskeskuksen sairaalana. Jokaisella osastolla noin puolet potilaspaikoista oli varattu tuberkuloosiin sairastuneiden siviilipotilaiden hoitoon, ja sen lisäksi Kiljavannummen parantolan tiloissa toimi ainoastaan siviilipotilaiden hoitoa varten lastenosasto. (4. Sotasairaalan toimintakertomus 1941, 5–7.)

Sairaalan johdossa toimi päällikkölääkäri Larmolan lisäksi johtajalääkäri, joka toimi myös erikoiskirurgina. Heidän lisäksi sairaalassa työskenteli 11 muuta lääkäriä, yksi hammaslääkäri, sairaanhoitajattaria sekä lääkintälottia. Sairaalassa oli myös oma pappi sekä apteekkari. 4. Sotasairaalan toimintakertomuksessa keuhuttiin erityisesti lääkintälottia, jotka osoittautuivat erittäin ahkeriksi ja työteliäiksi. Päällikkölääkärin mukaan heitä voi pitää täysin kykenevinä apuhoitajan tehtäviin sodan aikana. (4. Sotasairaalan toimintakertomus 1941, 3–5.)

Lopettamiskäskyjen myötä 4. Sotasairaalan toimintaa alettiin ajaa osasto kerrallaan alas syyskuussa 1941 alkaen. Päämajasta saapuneen käskyn mukaan toiminta oli lopetettava 20. joulukuuta 1941 mennessä ja hoidossa olevat potilaat siirrettiin Helsinkiin 1. Sotasairaalaan. Lopettamistilaisuus pidettiin Kiljavannummen parantolassa 30. joulukuuta 1941 ja henkilökunta lomautettiin tai siirrettiin muualle seuraavaan päivään mennessä. (Käsky 4. Sotasairaalan lopettamisesta 1941, 1–2.)

3.4 8. Sotasairaala (Lahti)

Lahteen ja sen lähikuntiin perustettiin jatkosotaa varten 18. kesäkuuta 1941 sotasairaala, joka sai nimen 8. Sotasairaala. Toimintakertomuksen mukaan sairaalaa perustettaessa koettiin muutamia vaikeuksia, sillä esimerkiksi esikunnan tiloiksi tarkoitetun Lahden yhteiskoulun rakennus oli tuolloin muussa käytössä. (8. Sotasairaalan toimintakertomus 1943, 3–4.) Yksikään 8. Sotasairaalan rakennuksista ei joutunut pommitusten kohteeksi (8. Sotasairaalan toimintakertomus 1943, 23).

8. Sotasairaala oli yksi Suomen suurimmista lähes 3 000 sairaansijallaan ja 14 osastollaan Lahdessa ja sen lähikunnissa. Sairaala toimi yhteensä kahdeksalla eri paikkakunnalla. Seuraavaan taulukkoon on koostettu 8. Sotasairaalan osastot, sekä eritelty niistä sijainti, potilaspaikkojen lukumäärä sekä osastoilla hoidettavat potilasryhmät. Lisäksi taulukossa on mainittu mahdollinen muu mielenkiintoinen informaatio osastosta. (8. Sotasairaalan toimintakertomus 1943, 7–16.)

OSASTO	MISSÄ SIJAITSI?	POTILASPAIKAT	HOIDETTAVAT POTILASRYHMÄT	MUUTA
Osasto 1	Lahden lyseo (Lahti)	320	A-kirurgia	
Osasto 2	Lahden kansanopisto (Lahti)	260, myöhemmin 150	A-kirurgia, poliklinikka, potilaiden vastaanotto- ja jakelukeskus sekä korva-, nenä- ja kurkkutaudit	
Osasto 3	Viipurin Diakonissalaitos (Lahti)	70	Silmätaudit	
Osasto 4	Lahden itäinen kansakoulu (Möysä, Lahti)	200	Alussa B-kirurgia, myöhemmin sisätaudit	
Osasto 5	Suomen Urheiluopisto (Vierumäki)	500	A-kirurgia	
Osasto 6	Heinolan seminaari- ja kylpylaitos (Heinola)	350	B-kirurgia, sisätaudit	
Osasto 7	Salpausselän parantola (Nastola)	300	A-kirurgia	
Osasto 8	Kärkölän kunnalliskoti (Kärkölä)	100	B-kirurgia	Ei otettu koskaan käyttöön
Osasto 9	Lahden kunnalliskoti (Jalkaranta, Lahti)	100, vähennettiin myöhemmin tilanpuutteen vuoksi 90:een.	Sisätaudit, B-kirurgia	
Osasto 10	Kujalan koulutila (Lahti)	100	Kulkutautiosasto	Siirrettiin osasto 14 tiloihin, jolloin paikkaluku laski 50:een.
Osasto 11	Nastolan kunnalliskoti (Nastola)	80	B-kirurgia	
Osasto 12	Orimattilan kotitalousopisto, seurakuntakoti ja kirkonkylän kansakoulu (Orimattila)	230	Sisätaudit	
Osasto 13	Padasjoen kunnansairaala, kunnantalo,	150	Sisätaudit	

OSASTO	MISSÄ SIIJAISI?	POTILASPAIKAT	HOIDETTAVAT POTILASRYHMÄT	MUUTA
	rukoushuone (Padasjoki)			
Osasto 14	Maamieskoulu (Ahtiala, Lahti), siirtyi myöhemmin Lahden tyttölyseoon	Alussa 50, myöhemmin 200	lho- ja sukupuolitaudit	

Taulukko 2: 8. Sotasairaalaan osastot (8. Sotasairaalan toimintakertomus 1943, 7–16)

Jatkosodan hyökkäysvaiheen aikana 8. Sotasairaalan osastot toimivat myös siviiliväestön hoitopaikkoina. Muutoin Lahdessa ja Hollolassa toimivat kaupunginsairaalat sekä Orimattilassa kunnansairaala, joten siviiliväestöä ei tarvinnut hoitaa sotasairaalan tiloissa. Nastolan ja Kärkölen potilaat käyttivät Lahden kaupunginsairaalan palveluita, Padasjoella kunnansairaalan palvelut oli yhdistetty osasto 13 toimintaan. Vain erikoistapaukset, kuten silmävammat sekä korva-, nenä- ja kurkkutaudit, hoidettiin sotasairaalan alaisuudessa. (8. Sotasairaalan toimintakertomus 1943, 23–24.)

Henkilökuntaa sairaalassa oli lähestulkoon 1 500, joten sen paikalle saamiseksi koettiin pieniä vaikeuksia. Lopulta paikalle saatu henkilökunnan määrä oli riittävä. 8. Sotasairaalan päällikkölääkärinä toimi sairaalan ensimmäisenä toimintavuotena lääkintämajuri H. Wahlberg ja sen jälkeen lääkintäkapteeni R. von Bonsdorff. Sairaalan valtavan koon vuoksi siellä toimi useita johtajalääkäreitä ja heidän alaisuudessaan osastonlääkäreitä, apulaislääkäreitä, lääketieteen kandidaatteja sekä ulkomaalaisia vapaaehtoisia lääkäreitä Ruotsista ja Tanskasta. Sairaalassa toimi useampi apteekkari ja pastori sekä satoja hoitajattaria, lottia ja SPR:n apursisaria. (8. Sotasairaalan toimintakertomus 1943, 5, 18–21.)

Päämajasta saapuneen käskyn myötä 8. Sotasairaalan toiminta määrättiin lopetettavaksi 30. marraskuuta 1944 mennessä. Heti sodan loputtua Lahteen perustettiin Keskussotilassairaala 2 (KSS 2), joka jatkoi luontevasti 8. Sotasairaalan toimintaa. Osa henkilökunnasta siirrettiin töihin Keskussotilassairaalaan ja osa potilaista hoitoon sotavammapoliklinikoille. (Käsky 8. Sotasairaalan lopettamisesta 1944, 1–2.)

3.5 9. Sotasairaala (Vihti)

Talvisodan aikana Salpausselän parantolassa Nastolassa toimi 9. Sotasairaala (Selostus Sotasairaala N:o 9:n perustamisesta 1939). Tässä luvussa käsitellään jatkosodan aikaista 9. Sotasairaala, joka sijaitsi Vihdissä ja Lohjalla.

Päämajasta lähetettiin 3. heinäkuuta 1944 kirje, jossa Puolustusvoimien ylilääkärin määräyksestä myös Vihtiin oli perustettava sotasairaala. Sairaalan perustaminen oli aloitettava viipymättä ja sen oli oltava vastaanottovalmiina 15. heinäkuuta 1944. 9. Sotasairaala toimi useassa eri toimipisteessä Lohjan ja Vihdin kuntien alueella, ja sitä kutsuttiinkin vaihtelevasti nimillä ”Vihdin sotasairaala” sekä ”Lohjan sotasairaala”. Sairaalan yksikään rakennus ei joutunut pommitusten kohteeksi. (9. Sotasairaalan perustamiskäskey 1944, 1–2, 5.)

9. Sotasairaalan osastot toimivat eri puolilla kaupunkia ja osastoja kutsuttiin jaostosairaaloiksi. Jaostosairaala I sijaitsi Päivölän lepokodissa ja siellä oli 130 potilaspaikkaa A-kirurgisille potilaille. Jaostosairaala II oli jaettu osastoihin A ja B, joista A-osasto toimi Luontolan kylpylässä ja B-osasto Nummelan kansakoululla. Molemmissa oli tarkoitus hoitaa B-kirurgisia potilaita, mutta B-osastolla päädyttiin hoitamaan pääasiassa sisätauti- ja ihotautipotilaita. Jaostosairaala III Vuorelan kasvatuslaitoksessa oli 150 sairaansijallaan tarkoitettu B-kirurgisille potilaille, mutta osastoa ei ehditty ottaa käyttöön. Myös Jaostosairaala IV oli jaettu kahteen osastoon, jotka sijaitsivat samassa pihapiirissä Lohjalla. Osasto A sijaitsi Lohjan suomalaisessa yhteiskoulussa ja hoiti sisätautisia potilaita 150 potilaspaikallaan. Osasto B Lohjan kauppalan alakansakoululla hoiti B-kirurgista potilaspaikkaa 80 potilaspaikalla. Jaostosairaala V Harjulan talolla Lohjalla sijaitsi 200 metriä edellä mainitusta IV jaostosairaalasta, ja myös siellä oli hoidossa B-kirurgisia potilaita noin 110 potilaspaikalla. Jaostosairaala VI Kirkniemen kartanolla ja Gustafbergin huvilalla oli käytössä henkilökunnan majoitukseen. (9. Sotasairaalan toimintakertomus 1944, 1–3.)

9. Sotasairaallalla oli varsin erikoinen erikoispiirre, sillä siellä hoidettiin vain saksalaisia sotilaspotilaita, myös osa henkilökunnasta oli saksalaisia. Näin ollen sairaalan toiminta ja henkilökunnan rakenne poikkesi hieman muista sotasairaaloista. Toimintakertomuksen mukaan henkilökuntaa oli vaikea saada paikalle ja lisäksi se vaihtui usein. Edes päällikkölääkäri ei pysynyt samana, vaan 9. Sotasairaala johti useampi päällikkölääkäri, sillä moni lääkäreistä komennettiin kesken päällikkölääkärin pestin muihin töihin. Päällikkölääkärin virkaa toimitti kuitenkin aina suomalainen upseeri, joka laati yhdessä saksalaisen upseerin kanssa ”Hausordnung” eli yhteiset pelisäännöt. (9. Sotasairaalan toimintakertomus 1944, 4–6.)

9. Sotasairaalan lopettamiskäskey annettiin 28. syyskuuta 1944. Materiaalit varastoitiin ja luovutettiin muihin sotasairaaloihin, sekä henkilökunta siirrettiin vaihteittain muiden sotasairaaloitten palvelukseen ja kotiutettiin. Lopettamistilaisuus järjestettiin 2. marraskuuta 1944, jolloin varastoidut tavarat luovutettiin lopullisesti 1. Sotasairaallalle. (9. Sotasairaalan toimintakertomus 1944, 7.)

3.6 11. Sotasairaala (Kuusankoski)

Talvisodan alettua heti sodan alkupäivinä Viipuria pommitettiin ilmasta ja suuri osa Viipurin lääninsairaalan ikkunoista hajosi. Sairaalassa hoidettava siviiliväestö sekä henkilökunta määrättiin evakuoitaviksi 2. joulukuuta 1939 Kuusankoskelle, jonne oltiin perustamassa 11. Sotasairaala. Kuusankosken Ammattikoulun tilat otettiin sotasairaalakäyttöön 5. joulukuuta 1939 ja siellä hoidettiin pääasiassa kirurgisia potilaita. Ammattikoulun tilat toimivat sotasairaalan keskuksena ja potilaiden vastaanottopaikkana. Kuusankosken tuberkuloosisairaalassa toimi yksi sairaalan suurimmista osastoista ja siitä käytettiin myös nimitystä Parantola. Parantolan tiloissa oli kirurgisia ja sisätautisia potilaspaikkoja sekä jopa synnytysosasto kahden kuukauden ajan keväällä 1940.

Lisäksi 11. Sotasairaalan käytössä oli useita kouluja sekä muita julkisia rakennuksia. Pilkanmaan kansakoululla hoidettiin kirurgisia toipilaita, Örnghelmin huvilalla vaikeita sisätautitapauksia sekä Pilkan kansakoululla iho- ja sukupuolitauteja. Voikan seuratalo toimi aluksi kirurgisten potilaiden hoitopaikkana, mutta myöhemmin siellä hoidettiin sisätauti- ja kulkutautipotilaita. Osasto siirrettiin kesäkuussa 1940 Ammattikoulun tiloihin ja seuratalolle perustettiin epidemiaosasto. Voikan ja Mälikoulun kansakouluja ei käytetty varsinaiseen sotasairaala toimintaan, vaan ne toimivat sairasjunia odottavien potilaiden sekä henkilökunnan majoituspaikkoina. Kuusankosken yhteiskoulu toimi hallinnollisena keskuksena ja siellä sijaitsi muun muassa Komentotoimisto ja erilaisia sotasairaalan toimintoihin liittyviä varastoja. Yksikään 11. Sotasairaalan osastoista ei joutunut pommitusten kohteeksi. (Viipurin lääninsairaalan siirtyminen Kuusankoskelle 1940, 1–5, 9.)

Henkilökuntaa oli sotasairaalan alkutaipaleella riittävästi, sillä potilaita oli vain noin 33. Sairaalan henkilökunnan runko muodostui Viipurin lääninsairaalan henkilökunnasta ja siellä toimi lisäksi myös reserviläisiä ja apumiehiä. Päälikkölääkärin virkaa hoiti T. Relander. Viipurin lääninsairaala alkoi kuitenkin siirtyä potilaita Kuusankoskelle helmikuusta 1940 alkaen yli ennakoidun määrän, joten kaikesta oli pulaa henkilökunta mukaan lukien. Sairaalassa koettiin 13. maaliskuuta - 20. maaliskuuta 1940 varsinainen potilasruuhka, jolloin päivittäiset potilasluvut olivat reilusti yli tuhannen. Huippupäivänä 15. maaliskuuta potilaita oli 2 305. (Viipurin lääninsairaalan siirtyminen Kuusankoskelle 1940, 4–5.)

Kesäkuun 20. päivänä vuonna 1940 Päämajan Lääkintöosaston käskystä Kuusankoskelta siirrettiin osastollinen potilaita sekä hoitohenkilökuntaa 35. Sotasairaalaan Hämeenlinnaan. Päämajan Lääkintöosaston käskyn mukaan 11. Sotasairaalan toiminta lakkautettiin kokonaan 15. elokuuta 1940. Sairaalan sotilaspotilaat sijoitettiin eri puolille Suomea sotasairaaloihin sekä siviilipotilaat pääosin Kymintehtaan sairaalaan, polikliiniseen hoitoon ja kunnalliskoteihin. (Viipurin lääninsairaalan siirtyminen Kuusankoskelle 1940, 10.)

3.7 13. Sotasairaala (Kuusankoski)

13. Sotasairaala toimi jatkosodan aikana kaiken kaikkiaan kolmella eri paikkakunnalla: ensin Lapinjärvellä, sitten Kuusankoskella ja lopuksi vielä Viipurissa. Tässä luvussa keskitytään erityisesti sotasairaalan vaiheisiin Kuusankoskella, joka kuului vielä sodan aikana Uudenmaan lääniin. 13. Sotasairaala aloitti toimintansa 25. kesäkuuta 1941 Lapinjärvellä 400-paikkaisella osastolla, jossa hoidettiin kirurgisia ja sisätautien potilaita. Muutaman viikon päästä heinäkuun alussa toiminta päätettiin siirtää osittain Kuusankoskelle parempien kulkuyhteyksien varrelle. Siirron aikana sairaala joutui ilmapommitusten kohteeksi 3. heinäkuuta 1941, kun Ammattikoulua kohti heitettiin muutamia pommeja. Pommituksen seurauksena ikkunoita hajosi, mutta henkilövahingoilta kuitenkin välttyttiin. (13. Sotasairaalan toimintakertomus 1943, 1–4, 11.)

Kuusankosken osasto alkoi ottaa vastaan kirurgisia sekä silmä- ja korvatautisia potilaita 6. heinäkuuta 1941. Lopulta Lapinjärven osastot päätettiin lakkauttaa ja toiminta siirtyi kokonaan Kuusankoskelle 17. heinäkuuta 1941. Lopullinen sairaansijojen lukumäärä oli noin 700. Sairaalan perustamisessa ei koettu erityisiä vaikeuksia. Alkuvaiheessa 13. Sotasairaala yhdistyi Kotkassa toimineen Viipurin Lääninsairaalan kanssa, joka turvasi sotasairaalan toimintaa materiaalin ja henkilökunnan kannalta. (13. Sotasairaalan toimintakertomus 1943, 3–4.)

Kuusankoskella 13. Sotasairaala toimi yhteensä kolmessa eri paikassa. Osasto A toimi Kuusankosken Ammattikoululla ja siellä oli 400 sairaansijaa, pääasiassa A- ja B-kirurgisia sekä korva- ja silmäosastot. Rakennuksen pohjakerroksessa toimi vastaanotto- ja lajitteluosasto, lisäksi Ammattikoulu toimi myös oman alueensa evakuointisairaalana. Osasto B toimi Keskuskansakoululla ja sen sairaansijojen lukumäärä oli 200. Osasto B:n paikat oli jaettu niin, että 120 sairaansijaa oli osoitettu sisätautipotilaille ja 80 paikkaa oli iho- ja sukupuolitaudeille. Osasto C oli sijoitettu Pilkan kansakoululle. Koska osastolta C puuttui kaikki mukavuudet, kuten lämmin vesi ja kylpyhuoneet, siellä hoidettiin pääasiassa lievästi haavoittuneita ja epideemisiä potilaita. (13. Sotasairaalan toimintakertomus 1943, 4–6.)

Sairaalassa hoidettiin suhteellisen suuri määrä siviilipotilaita, enimmillään heitä oli kokonaispotilasmäärästä noin neljäsosa. Naispotilaita varten perustettiin omia osastoja, kun taas miehet sijoitettiin vapaille paikoille sotilaiden kanssa samoille osastoille. Toimintakertomuksessa todetaan, että on hyvä ratkaisu järjestää siviili- ja sotilassairaanhoito samassa paikassa, sillä se säästi materiaalia ja henkilökuntaa. (13. Sotasairaalan toimintakertomus 1943, 14.)

Henkilökunta saatiin koottua sairaalaan suhteellisen vaivattomasti. Päällikkölääkärinä toimi lääkintäeverstiluutnantti H. Björk ja hänen alaisinaan useita lääkintäupseereita, lääkäreitä sekä kaksi hammaslääkärää. Lisäksi 13. Sotasairaallalla oli oma apteekkari ja pappi.

Sairaanhoitajattaria oli runsain määrin ja osa heistä oli erikoistunut röntgenhoitajiksi, laboratoriohoitajiksi ja mielisairaanhoitajiksi. Sairaalassa toimi kaksi lääkintävoimistelijaa, lääkintälottia sekä Suomen Punaisen Ristin apusisaria. Lääkäreistä ja apumiehistöstä oli alussa pientä pulaa, joten heitä rekrytoitiin lisää. Palkattua siviilihenkilöstöä oli paljon ja he työskentelivät erilaisissa huollollisissa töissä (13. Sotasairaalan toimintakertomus 1943, 11, 18–19.)

Sotarintaman siirtyessä kauemmaksi Kuusankoskelta osastoja lakkautettiin niin, että kaikki toiminta oli 23. syyskuuta 1941 alkaen Ammattikoulun tiloissa. Sairaansijojen lukumäärä oli tällöin enää 400. 13. Sotasairaala muutti Viipuriin 27. lokakuuta 1941. (13. Sotasairaalan toimintakertomus 1943, 4 – 6.) Puolustusvoimien käskyn perusteella 13. Sotasairaalan toiminta määrättiin lopetettavaksi 25. marraskuuta 1944. Vaikka jatkosota olikin jo loppunut, hoidossa olleet potilaat evakuoitiin Suomen puolelle, jonne perustettiin toiminnan jatkamiseksi Kuusankosken sotavammapoliklinikka. 13. Sotasairaalan henkilökunta lomautettiin. (Pöytäkirja 13. SotaS:n lopettamistilaisuudesta 1944, 1.)

3.8 36. Sotasairaala (Meltola)

36. Sotasairaala perustettiin Mjölbollstan eli Meltolan parantolaan nykyisen Raaseporin kunnan alueelle 14. lokakuuta 1939. Samaisessa suorituskäskyssä sairaalan ylilääkäriksi nimettiin E. R. Schauman. Parantolassa oli rauhan aikana 246 sairaansijaa, ja niitä lisättiin niin, että 36. Sotasairaalan käytössä oli enimmillään 375 potilaspaikkaa. Heti sotasairaalan toiminnan alussa se sai oman erityistehtävänsä toimia kaasusairaiden hoitopaikkana. Sairaala ei joutunut pommitusten kohteeksi. (36. Sotasairaalan toimintakertomus 1940, 1, 4.)

Mjölbollstan parantolassa toimi kaksi siviiliväestölle suunnattua keuhkotuberkuloosiosastoa (145 sairaansijaa) sekä osasto sotilaita varten (230 sairaansijaa). Sotilaille suunnatuissa osastoissa hoidettiin pääasiassa kirurgisia potilaita. Helmikuussa 1940 sairaansijojen määrää korotettiin niin, että 500 potilaspaikasta siviilituberkuloosipotilaiden käytössä oli 120 potilaspaikkaa. 36. Sotasairaalalle oli varattu tilat myös Ingvallsbystä sekä Grundsjön toipilaskodista. Ingavallsbyn 50-paikkainen osasto sijaitsi paikallisen kansakoulun tiloissa ja siellä olisi hoidettu pääosin lieviä tapauksia. Grundsjön toipilaskotiin oli varattu 35 potilaspaikkaa. Näitä osastoja ei kuitenkaan tarvinnut ottaa käyttöön. (36. Sotasairaalan toimintakertomus 1940, 1–3.)

Henkilökunnan rekrytoimisessa ei ollut ongelmia ja se oli riittävä potilasmäärään nähden. Jos Ingvallsbyn sekä toipilaskodin osastot olisi avattu, henkilökunnassa olisi ollut vajetta. Päällikkölääkärinä toimi E. Hisinger-Jägerskiöld. Sairaalan hoitohenkilökuntaan kuului kaksi lääkäriä, hammaslääkäri, apteekkari, pappi, 47 sairaanhoitajattaria sekä kaksi sairasvoimistelijaa. Lisäksi sairaalassa työskenteli paljon ihmisiä oheistöissä, kuten

lämmittäjinä, keittiöapulaisina ja siivoajattarina. (36. Sotasairaalan toimintakertomus 1940, 3–4.)

36. Sotasairaalan toiminta lopetettiin 30. huhtikuuta 1940 Päämajan määräyksestä. Lähes kaikki potilaat siirrettiin 1. Sotasairaalaan Helsinkiin lukuun ottamatta kahta tuberkuloositapausta, jotka siirrettiin Meltolan parantolan kirjoihin. Koko henkilökunta lomautettiin. (36. Sotasairaalan toimintakertomus 1940, 6.)

3.9 53. Sotasairaala (Kiljava)

Jatkosodan aikana 53. Sotasairaala toimi useassa eri toimipisteessä Helsingissä ja Kiljavalla. Tässä luvussa olen rajannut aiheen 53. Sotasairaalan osastoon II, joka sijaitsi Kiljavannummen keuhkotautiparantolassa noin 50 kilometriä Helsingin keskustasta. Osasto II aloitti toimintansa 17. helmikuuta 1944 ja osastosta käytettiin myös nimitystä jaostosairaala II/53. Sotasairaala. Osaston perustamisessa ei koettu vaikeuksia. Potilaspaikat oli varattu ensisijaisesti pommitusuhrien hoitoa varten, mutta itse osasto ei joutunut pommitusten kohteeksi. (II/53. SotaS.:n toimintakertomus 1944, 1, 4.)

Osasto II sijoitettiin Kiljavannummen parantolan toiseen ja kolmanteen kerrokseen. Sairaansijojen lukumäärä oli aluksi 240. Niistä 140 paikkaa oli A- ja B-kirurgisia, 30 paikkaa korva-nenä-kurkkutaukeille ja 30 paikkaa silmäpotilaille. Myöhemmin sairaalan siviilituberkuloosiosasto sekä parantola tyhjennettiin ja luovutettiin sotasaaraalan käyttöön, jolloin sairaansijojen lukumäärä nousi 500 potilaspaikkaan asti. Siviilipotilaita oli päivittäin hoidossa kymmeniä. Heille ei kuitenkaan ollut omaa osastoa, vaan heidät sijoitettiin vapaina olleille paikoille haavoittuneiden sotilaiden joukkoon. (II/53. SotaS.:n toimintakertomus 1944, 1, 3.)

Jaostosairaalan henkilökunnan muodosti pääosin Tilkan ja Kiljavannummen parantolan alkuperäinen henkilökunta. Johtavana henkilönä toimi lääkintäeversti H. Gadolin. Hänen apunaan toimi useampi lääkäri, kaksi lääkäriopiskelijaa, useita sairaanhoitajia, yksi lääkintävoimistelija sekä sotilaita lääkinnällisissä tehtävissä. Lisäksi sairaalassa työskenteli lääkintälottia Nurmijärven suojeluskunnasta. Sairaalassa ei työskennellyt SPR:n apusisaria. (II/53. SotaS.:n toimintakertomus 1944, 2.)

Kiljavannummen parantolan tiloissa oli aiemmin talvisodan aikana sekä jatkosodan alussa toiminut 4. Sotasairaala. II/53. SotaS.:n toimintakertomuksessa (1944) pohditaankin, että osasto olisi hyvin voinut toimia erillisenä sotasaaraalana myös jatkosodan lopulla. Koska osasto toimi jaostosairaalana, sillä ei ollut esimerkiksi omaa autoa tai puhelinyhteyttä.

Jaostosairaala määrättiin lopetettavaksi ja siirrettäväksi Helsinkiin Tilkan tiloihin. Muutto Tilkkaan oli valmis 21. lokakuuta 1944 (II/53. SotaS.:n toimintakertomus 1944, 3). Kokonaan 53. Sotasairaalan toiminta loppui 31. marraskuuta 1944 (E/53. SotaS.:n toimintakertomus

1944, 3). Tilkan tiloissa toimi Keskussotilassairaala 1, jossa hoidettiin sodassa haavoittuneita siviileitä ja sotilaita sodan jälkeen.

3.10 63. Sotasairaala (Utti)

19. Elokuuta 1941 annettiin perustamiskäsky 63. Sotasairaalan perustamisesta Uttiin noin 150 kilometriä Helsingistä koilliseen. Sairaalan toiminnan alkuvaiheissa oli paljon vaikeuksia, sillä sopivaa harjaantunutta henkilökuntaa oli vaikea löytää. Henkilökunta kokoontui paikalle hyvin hitaasti, varusteet olivat puutteellisia ja heti ensimmäisillä viikoilla sairaalaan ilmestyi hoidettavaksi erittäin vakavasti loukkaantuneita potilaita. Toimintakertomuksen mukaan 63. Sotasairaala ei joutunut pommitusten kohteeksi. Tosin toimintakertomuksessa mainitaan vihollisen läheiseen järveen heittämä pommi, joka ei ilmeisesti aiheuttanut vahinkoja (63. Sotasairaalan toimintakertomus 1942, 1, 4–5.)

63. Sotasairaala toimi viidessä eri osastossa, jotka oli nimetty järjestysluvuittain osasto I–V. Kaikki osastot toimivat Utin harjoituskeskuksen miehistöparakeissa. Jokaisen osaston sairaansijojen lukumäärä oli noin 200, ja sairaalan yhteenlaskettu potilasmäärä hieman yli 1000. Sairaalassa hoidettiin pääasiassa B-kirurgisia ja sisätautisia potilaita, mutta myöhemmin myös tuberkuloosiin sairastuneita. Sairaala oli suuntautunut vain haavoittuneiden sotilaiden hoitoon, eikä siellä hoidettu lainkaan siviiliväestöä. (63. Sotasairaalan toimintakertomus 1942, 1, 5.)

Sairaalan päällikkölääkärinä toimi lääkintäeverstiluutnantti A. Platan. Hänen apunaan sairaalassa työskenteli kaksi muuta lääkäriä, apteekkari, upseereita ja muuta sotilashenkilökuntaa, ylihoitajatar, 26 sairaanhoitajatar sekä paljon erilaisissa avustavissa tehtävissä toimineita, kuten muonittajia, lämmittäjiä, pesijöitä, liinavaatevarastonhoitajia ja siivoojia. Koska 63. Sotasairaala toimi myös sotavankisairaalan, osa työtehtävistä teetettiin myöhemmin sotavangeilla. (63. Sotasairaalan toimintakertomus 1942, 3–4.)

Esikunnasta annettiin 22. elokuuta 1942 63. Sotasairaalle lopettamismääräys. 63. Sotasairaalan toiminnan lakkauduttua potilaiden hoito jatkui 75 kilometriä Itä-rajaan päin Lappeenrannan 65. Sotasairaalassa. Myös henkilökuntaa ja välineistöä alettiin siirtää Lappeenrantaan Utin sotasairaalan lopettamismääräyksen jälkeen. (63. Sotasairaalan toimintakertomus 1942, 6.)

3.11 Helsingin Sotasairaala (Aulanko/Tilkka)

Hämeenlinnassa toimi talvisodan aikana 35. Sotasairaala, jossa oli varsinaisesti viisi osastoa. Viides osasto eli ”Osasto VI” oli Helsingin sotilassairaalan (HelSS) alistama Tilkan osasto, joka toimi Hotelli Aulangon tiloissa hieman Hämeenlinnan keskustan ulkopuolella. Vaikka osasto oli alistettu Helsingin sotasairaalan toimesta, se toimi 35. Sotasairaalan esikunnan alaisuudessa.

35. Sotasairaalan toimintakertomuksessa (1940) ei ollut mainintaa sotatoimien kohteeksi joutumisesta.

Potilasmäärä osastolla oli enimmillään 299. 35. Sotasairaalan erityispiirteisiin kuului yleisten kertausharjoitusten aikana sairastuneiden sotilaiden hoito ja siellä hoidettiin myös pääasiassa sotilaspotilaita. Sotasairaala otti kuitenkin hoitaakseen myös siviilipotilaat, joita oli päivittäin hoidettavina keskimäärin 40–50 kappaletta. Osasto VI lakkautettiin 30. huhtikuuta 1940 ja sen potilaat siirrettiin 35. Sotasairaalan osasto I hoiviin sekä takaisin Helsinkiin. (35. SotaS.:n toimintakertomus 1940, 3–5, 7.)

4 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite

Opinnäytetyön tarkoituksena on kuvata Uudenmaan läänin sotasairaaloiden toimintaa talvi- ja jatkosodan aikana. Opinnäytetyön tavoitteena on siirtää perimätietoa tuleville sukupolville Uudenmaan läänin sotasairaaloiden toiminnasta.

Opinnäytetyössä haen vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- Oliko sotasairaala erikoistunut tiettyihin potilasryhmiin tai niiden vammojen/sairauksien hoitoon? Minkälaisia osastoja sotasairaaloissa oli?
- Keitä sotasairaaloissa hoidettiin?
- Millainen sotasairaaloiden henkilöstörakenne oli sodan aikana?
- Pommitettiin sotasairaaloita?
- Miten sotasairaaloiden toiminta jatkui sodan jälkeen?

5 Opinnäytetyön työtavat ja menetelmät

Opinnäytetyön tutkimusmenetelmä on kvalitatiivinen eli laadullinen historiantutkimus ja työ on koottu erilaisista historiallisista dokumenteista. Opinnäytetyö on toteutettu yhteistyössä Helsingin Seudun Sotaveteraanipiiri ry:n kanssa ja työ toimii samalla myös historiikkina eli historiallisena katsauksena Uudenmaan läänin sotasairaaloihin talvi- ja jatkosodan aikana.

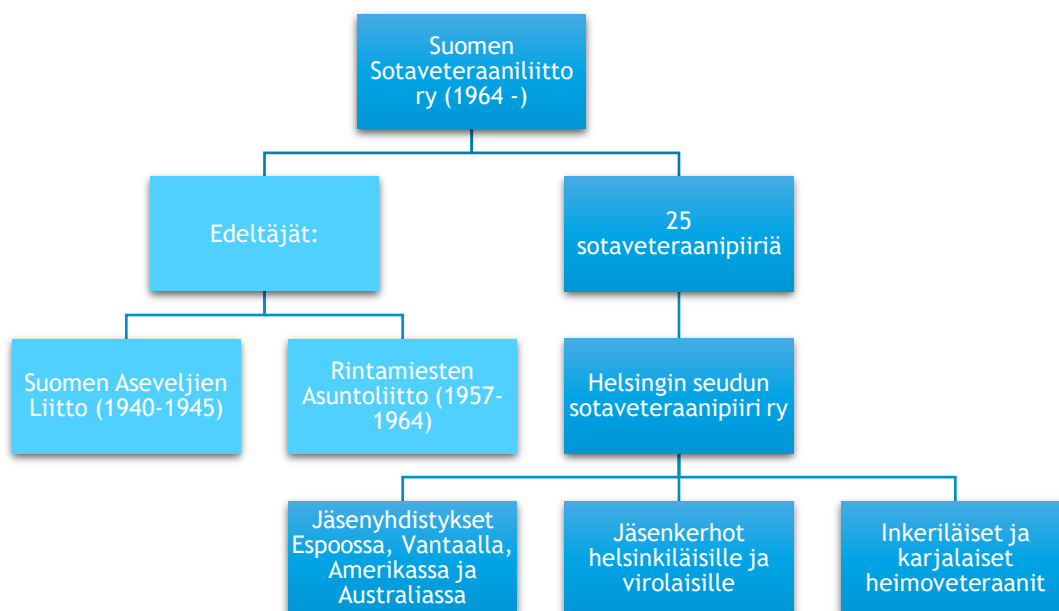
5.1 Työelämän kumppanin kuvaus

Työelämän yhteistyökumppanina toimii Helsingin Seudun Sotaveteraanipiiri ry. Piirin kattojärjestönä toimii Suomen Sotaveteraaniliitto, joka perustettiin vuonna 1964. Edeltäjäyhteisönä toimi talvisodan päätyttyä 4. elokuuta 1940 perustettu Suomen Aseveljien

Liitto, joka lakkautettiin välirauhansopimuksen perusteella tammikuussa 1945.

Sotaveteraanien valtakunnallinen järjestötyö sai jatkoa vasta yli kymmenen vuotta sotien päättymisen jälkeen syyskuussa 1957, kun perustettiin Rintamamiesten Asuntoliitto, joka vuonna 1964 vaihtoi nimensä Suomen Sotaveteraaniliitto ry:ksi. Helsingin sotaveteraanipiiri on perustettu vuonna 1965. (Helsingin sotaveteraanipiiri 2012.)

Nykyisin piiri toimii pääkaupunkiseudun, eli Helsingin, Espoon, Vantaan ja Kauniaisten alueella. Järjestön tarkoituksena on toimia edunvalvojana sotaveteraanien sekä heidän puolisoitensa ja leskiensä asioille, tukea veteraaneja puolisoineen ja leskineen jokaisella arjen osa-alueella, ylläpitää veteraaniperinnettä ja edistää yhteenkuuluvuuden tunnetta veteraanien kesken sekä jatkaa isänmaallista henkeä. (Helsingin sotaveteraanipiiri 2012.)

Kuvio 5: Helsingin seudun sotaveteraanipiiri ry:n organisaatiorakenne

5.2 Tutkimusmenetelmän kuvaus

Historiantutkimus voidaan jakaa karkeasti kahteen eri suuntausvaihtoehtoon: idiografiseen ja nomoteettiseen lähestymistapaan. Idiograafinen lähestymistapa käsittelee historiaa yksityiskohtien kautta, kun taas nomoteettinen tutkimus lähestyy historiaa yleisemmällä linjalla. Nykyisin trendinä on kuitenkin eriytymisprosessi, joka on jakanut historiantutkimusta yhä useampiin suuntauksiin, kuten naishistoriaan, aatehistoriaan ja vertailevaan historiaan. (Tallberg 1998, 189.)

Yksi historiantutkimuksen alalaji on suullinen historia ja muistitieto. Se perustuu haastatteluihin, joissa haastateltavalta henkilöltä pyritään saamaan tietoa historiallisista tapahtumista. Olen jättänyt tämän tyyppisen aineistonkeruun tarkoituksella pois

opinnäytetyöstäni, sillä haastateltavan tulisi olla tarpeeksi voimissaan ja henkisesti riittävän virkeä. Vaikka sotasairaaloissa työskennelleet hoitajattaret ja lotat olisivat aloittaneet työskentelyn sairaaloissa muutamaa vuotta ennen täysi-ikäisyyttä, olisivat he nyt jo lähes 100-vuotiaita. Sopivan haastateltavan henkilön löytäminen olisi ollut haastavaa, ja lisäksi sota-ajan tapahtumista on kulunut jo niin kauan aikaa, että historian tietoinen tai tiedostamaton kaunistelu tai väärentely olisi ollut hyvin mahdollista. (Tallberg 1998, 192–193.)

Tämä opinnäytetyö noudattelee pääosin klassisen historian tutkimuksen linjoja. Klassinen historian tutkimus noudattaa saksalaisen historioitsija Leopold von Ranken ohjeita, ja sen pääpiirteitä ovat arkistotutkimus, asiakirja-analyysi, lähdekritiikki ja objektiivisuus. Sotasairaaloista löytyy paljon erilaisia historiallisia asiakirjoja, kuten toimintakertomuksia ja päiväkirjoja. Suurin osa näistä materiaaleista on digitalisoitu Kansallisarkiston Digitaaliarkistoon. Näitä lähteitä voidaan pitää luotettavina, sillä ne ovat julkisia asiakirjoja, jotka ovat tuotettu Suomen Puolustusvoimien alaisuudessa. Historiallisia lähteitä tarkastellessa on tärkeä kiinnittää huomiota ulkoiseen ja sisäiseen lähdekritiikkiin. Ulkoisessa lähdekritiikissä lähde tulisi tarkastella asiakirjan vahvistamisen näkökulmasta, eli tulisi miettiä missä, milloin ja miksi se on kirjoitettu sekä kuka sen on kirjoittanut ja kenelle. Sisäinen lähdekritiikki tarkastelee sitä, mistä lähde kertoo ja onko se luotettava. Esimerkiksi kirjoituskoneella tuotettuja sotasairaaloiden toimintakertomuksia ja päiväkirjoja on helppo tulkita, mutta käsin kirjoitetuissa teksteissä on käsialan vuoksi vaara väärinymmärrykseen ja vääränlaiseen tulkintaan. (Tallberg 1998, 194–198.)

5.3 Tutkittavan ilmiön kuvaus ja rajaaminen

Suomessa on toiminut kaiken kaikkiaan hieman yli 50 sotasairaala. Kaikkien näiden sotasairaaloiden ottaminen mukaan tähän tutkimukseen ei olisi ollut tarkoituksenmukaista, joten olen rajannut alueen entisen Uudenmaan lääniin, pois lukien Helsingin kaupungin alueella sijainneet sotasairaalat. Rajoina käytetyt entisen Uudenmaan läänin rajat olivat voimassa talvi- ja jatkosodan aikana. Vuonna 1949 Uudenmaan läänistä siirrettiin Kymen lääniin Anjalan, Elimäen, Iitin, Jaalan ja Kuusankosken kunnat, joista viimeksi mainitusta Kuusankosken kunnasta olen ottanut kaksi sotasairaala mukaan opinnäytetyöhön. Uudenmaan lääni lakkautettiin vuonna 1997 ja sen tilalle perustettiin nykyinen Etelä-Suomen lääni.

5.4 Aineiston kerääminen ja siihen perehtyminen

Muista tutkimusmenetelmistä poiketen historian tutkimuksen lopputulos tiedetään etukäteen. Tärkeää on siis selvittää, mikä on johtanut siihen, että asiat ovat päättyneet juuri niin kuin ne päättyivät. Hyvä perusohje historian tutkimuksessa on historioitsija Leopold von Ranken ilmaisu ”Miten asiat oikeasti olivat?”. Lauseesta on tullut suoranainen symboli

historiantutkijoiden keskuudessa. Lausahdusta ei kuitenkaan voi käyttää sellaisenaan, vaan sen lisäksi on myös huomioitava, miten asioiden väitetään tai niiden uskotaan olleen. (Kalela 2000, 50–51.)

Aloitin opinnäytetyön työstämisen tiedonhauilla. Etsin sopivia lähteitä Laurea Ammattikorkeakoulun, pääkaupunkiseudun yleisten kirjastojen sekä Maanpuolustuskorkeakoulun Finna- ja Helmet-hakupalveluista. Käytin myös Kotimaista artikkeliviitetietokanta ARTOa sekä Kansallisarkiston tietokantoja, kuten Digitaaliarkistoa, Astia-verkkopalvelua, VAKKA-arkistotietokantaa ja Aarre-arkistorekisteriä. Lisäksi tutkin aiheesta tehtyjä opinnäytetöitä Theseus-tietokannan kautta. Hakusanoina käytin sanoja ”historiantutkimus”, ”sotasairaala”, ”talvisota” ja ”jatkosota”. Tiedonhaun avulla löysin mielenkiintoisia lähteitä kirjallisuudesta ja artikkeleista, mutta varsinaista tutkimustietoa aiheesta löytyi hyvin vähän. Monet lähteistä olivat myös vaikeasti löydettävissä. Sota-aika Suomessa ja sen myötä myös sotasairaaloiden toiminta ovat olleet monille hyvin traumaattisia kokemuksia. Sen takia aihe on ollut pitkään arka ja vaiettu, joka olennaisesti vaikuttaa lähteiden saatavuuteen.

Kun aloin löytää aineistoa, pystyin valitsemaan niistä informatiivisimmat opinnäytetyötä varten. Lähteitä selatessani pyrin Kalelan (2000, 92) ohjeiden mukaan pohtimaan, vastaako lähde juuri omia tutkimuskysymyksiäni. Hänen mukaansa ei ole tarpeen miettiä ovatko lähteet luotettavia vai epäluotettavia, vaan kuinka informatiivisia ja hedelmällisiä niissä oleva tieto on. Pidin kuitenkin löytämiäni lähteitä varsin luotettavina, sillä ne koostuivat pääasiassa Puolustusvoimien asiakirjoista. Asiakirjat näyttivät aidoilta ja niissä oli myös aitoudesta kielivä Puolustusvoimien leima.

Lahden Sotilaslääketieteenmuseolla on varsin kattava ilmainen virtuaalinen museokierros. Museokierros on mahdollista kiertää museo läpi kahdessa kerroksessa huone huoneelta joko 360-video opastuksella, Google Kartat-sisätilänäkymällä tai oppaan kertomana. (Kulttuurikuva ry). Kiersin koko museon läpi virtuaalisesti ja oppaan kertomana kierros kokonaisuudessaan toi paljon uusia näkökulmia ja ideoita opinnäytetyöhöni.

5.5 Aineiston analysointi

Aineiston analysointiin käytän kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen perinteistä sisällönanalyysiä. Kvalitatiivinen analyysi jaetaan usein kolmeen eri luokkaan: induktiiviseen eli aineistolähtöiseen, deduktiiviseen eli teorialähtöiseen sekä abduktiiviseen eli teoriaohjaavaan. Olen valinnut aineistolähtöisen sisällönanalyysin, jossa aineisto ohjaa analyysin tekoa. Tarkoituksena on poimia aineistosta vain keskeisimmät asiat mukaan opinnäytetyöhön. Haasteena on sulkea pois aiemmat havainnot ja teoriat aiheesta. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 95–97.)

Menetelmä on tutkijaystävällinen, sillä tutkijana minulla on vapaus valita aineistosta kiinnostavimmat asiat työhöni. Aineistoja tutkiessa löysin paljon mielenkiintoista uutta tietoa ja olisin halunnut esitellä opinnäytetyössäni paljon enemmän, kuin olisi tarkoituksenmukaista. Sisällönanalyysimenetelmän mukaan aineisto käydään läpi ja siitä poimitaan vain oleellisin mukaan, koko muu aineisto jää pois tutkimuksesta. Vastaukset pyritään esittämään tiivistetyssä muodossa ja tämä ohjenuora auttoi karsimaan kaiken ylimääräisen pois. Lopuksi ryhmittelin aineiston teemoittain ja kokosin tuloksista yhteenvedon. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 91–93.) Olen ryhmitellyt aineiston sotasairaaloittain ja tehnyt aineiston analyysissä jokaisesta sotasairaalaista oman luvun. Lopun pohdinnassa olen tiivistänyt asiat.

Sisällönanalyysin avulla dokumentteja eli lähteitä voidaan analysoida systemaattisesti ja objektiivisesti. Tässä opinnäytetyössä käyttämäni dokumentit ovat olleet eri muodossa olevia aineistoja: kirjoja, artikkeleita, päiväkirjoja, haastatteluja sekä raportteja. Vaikka löytämäni aineisto ei ollut mitenkään erityisen jäsennelty, eli strukturoitu, sopii sisällönanalyysi siihen hyvin. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 103.)

Historiantutkimuksessa aineisto pyritään rekonstruoimaan eli muotoilemaan se uudelleen ja lopulta tulkitsemaan se. (Tallberg 1998, 200.) Opinnäytetyön alussa olen esitellyt lyhyesti Suomen sotahistoriaa talvi- ja jatkosodan aikana. Historiantuntemus auttaa lukijaa luomaan mielikuvia sen ajan tunnelmasta sekä ymmärtämään sotasairaaloiden toimintaa paremmin. Kalela (2000, 119) huomauttaakin, että historian tutkijan tehtävänä on tuoda vieraasta kulttuurista oleva tutkimuskohde käsiteltäväksi omille aikalaisilleen.

5.6 Eettiset kysymykset ja luotettavuus

Talvi- ja jatkosota sekä sen myötä myös sotasairaalat, ovat olleet arka ja pitkään vaiettu aihe. Sotasairaaloiden työskennelleet hoitajat ja lotat vaikenivat usein kokemuksistaan, joten tiedon siirtyminen eteenpäin seuraaville sukupolville on ollut hajanaista. Luotettavuuden kannalta on tärkeää, että lähdemateriaali on tuotettu mahdollisimman lähellä sota-aikaa, sillä myöhemmin kerrotut omakohtaiset kokemukset ovat saattaneet muuttua. Yhtenä mahdollisuutena pidin henkilöhaastattelua, mutta sopivan henkilön löytäminen olisi ollut haasteellista ja muistinvarassa kerrottu tieto on epäluotettavaa tietoa lähdekritiikin valossa. Vaikka tapahtumat olisivatkin olleet haastateltavalla kirkkaina mielessä, niihin on saattanut tulla ”vääristymiä” ja niitä katsotaan eri näkökulmasta. (Kalela 2000, 90.) Asiaa on siis tarkasteltava lähinnä kirjoitetun tiedon varassa.

Useiden eri tutkijoiden näkemyksiin pohjautuen tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida esimerkiksi uskottavuuden, vahvistettavuuden, refleksiivisyyden ja siirrettävyyden avulla (Kylmä & Juvakka 2007, 127). Usein tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa käytetään myös käsitteitä validiteetti ja reliabiliteetti. Validiteetilla (engl. validity) tarkoitetaan tutkimuksen pätevyyttä, eli mittaako tutkimus sitä, mitä sen avulla on tarkoitus selvittää. Reliabiliteetti

(engl. reliability) eli luotettavuus mittaa sitä, kuinka luotettavasti käytetty mittari mittaa haluttua ilmiötä. Menetelmää voidaan arvioida esimerkiksi toistomittauksilla. (Hiltunen 2009.)

Olen ottanut myös huomioon Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) laatiman ohjeistuksen Hyvä tieteellinen käytäntö (HTK). Ohjeistuksen pääasiallisena tarkoituksena on edistää hyvää tieteellistä käytäntöä ja ennaltaehkäistä epärehellisyyttä ja vilppiä tutkimustyössä yliopistoissa, ammattikorkeakouluissa ja tutkimuslaitoksissa. Hyvään tieteellisen käytännön kuuluu ohjeistuksen mukaan esimerkiksi rehellisyys, yleinen huolellisuus ja tarkkuus tutkimustyössä sekä kunnioitus ja arvostus aikaisemmin tehtyjä töitä kohtaan asianmukaisilla lähdeviittauksilla. Tieteellistä tutkimusta ja sen tuloksia voidaankin pitää luotettavana vain, jos tutkimus on suoritettu hyvän tieteellisen käytännön ohjeistuksen mukaisesti. (Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa 2012, 6.)

6 Opinnäytetyön tulokset

Suurin osa opinnäytetyössä käsiteltävistä sotasairaaloista oli erikoistunut pääasiassa joko sisätautisiin tai kirurgisiin potilaisiin. Kirurgiset potilaat oli jaettu edelleen A- ja B-kirurgisiin vammojen vakavuuden ja kiireellisyyden perusteella. A-kirurgisten potilaiden vammat olivat vakavampia ja heidän hoitonsa oli aloitettava B-kirurgisia potilaita nopeammin. Pienemmissä sairaaloissa sisätautisia ja kirurgisia potilaita hoidettiin samoilla osastoilla. Suuremmissa sotasairaaloissa, kuten Lahden 8. Sotasairaalassa, oli omia osastoja eri erikoisalojen, kuten silmä- tai kurkku-, nenä ja korvatautien potilaille. Kaikki potilaat eivät jääneet sairaalan vuodeosastoille yöksi, vaan sotasairaaloissa oli myös poliklinistä toimintaa. Usean sotasairaalan alaisuudessa toimi toipilaskoti tai parantola, johon potilaat siirtyivät pidempiaikaiseen jatkohoitoon ja sairaaloiden muilta osastoilta.

Sotasairaaloissa hoidettiin pääasiallisesti vain sotaan osallistuneita suomalaisia. Vihdissä 9. Sotasairaala teki tähän poikkeuksen, sillä se oli erikoistunut vain saksalaisten sotilaiden hoitoon. Osa sotasairaaloista otti hoidettavakseen sotilaiden lisäksi myös sodassa loukkaantuneita sekä muuten sairastuneita siviileitä. Esimerkiksi 13. Sotasairaalassa Kuusankoskella hoidettiin suhteellisen paljon siviilipotilaita kustannustehokkaista syistä, sillä sotilaiden ja siviileiden hoito yhdessä hoitopaikassa säästi materiaalia sekä henkilökuntaa.

Sairaaloiden johdossa työskenteli aina päällikkölääkäri, jonka alaisuudessa toimi muita lääkäreitä sekä usein myös hammaslääkäreitä. Monella sairaalalla oli oma apteekki ja apteekkari, joka huolehti lääkehuollosta. Jokaisella sairaalalla oli myös oma pastori, jolla oli tärkeä rooli henkisen hyvinvoinnin kannalta. Varsinaisen potilaiden hoitotyön hoitivat sairaanhoitajattaret. Osa heistä oli erikoistunut röntgenhoitajiksi, laboratoriohoitajiksi ja

mielisairaanhoidajiksi. Lisäksi muutamilla sairaaloilla oli käytettävissään sairasvoimistelija eli fysioterapeutti kuntoutuksen tukena. Vapaaehtoiset naiset ja tytöt Lotta Svärd-järjestöstä sekä Suomen Punaisen Ristin apusisaret olivat korvaamaton apu hoitotyössä sekä erilaisissa tukea antavissa työtehtävissä, kuten muonituksessa ja sidetarpeiden valmistuksessa. Nuoret sotapojat toimivat läheteinä. Sotasairaaloitten toimintakertomuksissa oli usein maininta, saatiinko henkilökunta helposti kokoon.

Lähes kaikki opinnäytetyössä käsitellyt sotasairaalat säästyivät ilmapommituksilta. Vain 13. Sotasairaala Kuusankoskella joutui ilmahyökkäyksen kohteeksi, kun se oli muuttamassa Lapinjärveltä Kuusankoskelle. Sairaalarakennuksena toimineen Ammattikoulun ikkunoista särkyi muutama, mutta henkilövahingoilta välttyttiin. Muissakin sotasairaaloissa oli kuitenkin varauduttu ilmapommituksiin rakentamalla kellareihin erilaisia suojapaikkoja sekä varustamalla sairaalat hälytysjärjestelmillä.

Suurin osa sotasairaaloista oli perustettu vain väliaikaista toimintaa varten. Sotasairaaloita varten ei rakennettu uusia rakennuksia, vaan ne toimivat pää asiassa kunnilta ja yksityisiltä henkilöiltä vuokratuissa rakennuksissa, kuten työväentaloissa ja kartanoissa. Sodan päätyttyä sotasairaaloitten toiminta loppui ja rakennukset palautettiin takaisin omistajilleen. Sotilaisiin keskittynyt erikoissairaanhoido kuitenkin jatkui sotien jälkeen Puolustusvoimien alaisuudessa, kun se perusti kaksi Keskussotilassairaala Helsinkiin Tilkkaan ja Lahteen Hennalan varuskuntaan. Näidenkin toiminta loppui 2000-luvun vaihteessa toiminnan kannattamattomuuden vuoksi. Varusmiesten sekä kantahenkilökunnan erikoissairaanhoido on nykyisin julkisen terveydenhuollon varassa.

7 Pohdinta

Talvisodan alkamisesta tuli vuonna 2019 kuluneeksi 80 vuotta. Sotavuodet Suomessa ovat olleet historiallisesti merkittäviä tapahtumia ja vaikuttaneet suuresti suomalaisiin ja koko yhteiskuntaan. Tämän opinnäytetyön tarkoitus on kuvata Uudenmaan läänin sotasairaaloitten toimintaa talvi- ja jatkosodan aikana. Sodassa taistelleet ja erilaisissa tehtävissä työskennelleet suomalaiset ovat jo sen ikäisiä, että heidän jakama perimätieto alkaa olla harvinaista. Aika on kenties jo kullannut muistot, eivätkä kaikki ole enää kykeneväisiä kertomaan omista muistosta ja kokemuksista. Opinnäytetyön tärkeimpänä tavoitteena onkin siirtää tietoa tuleville sukupolville sotasairaaloitten toiminnasta Uudenmaan läänin alueella. On tärkeää, että me suomalaiset saamme uutta, historian kannalta merkittävää perimätietoa omasta kotiseudustamme.

Opinnäytetyön tuloksena syntyi lyhyt tietopaketti yhdentoista Uudenmaan läänin alueella toimineesta sotasairaalarasta talvi- ja jatkosodan aikana. Oma tietämykseni sotasairaaloista oli lähestulkoon olematon ennen opinnäytetyöprosessia, mutta prosessin edetessä aloin hahmottaa paremmin sotasairaaloitten toimintaa ja niiden merkitystä sota-aikana. Vaikka sotasairaaloissa työskentely on varmasti ollut sanoin kuvaamattoman rankkaa, silti siellä työskenteli tuhansia vapaaehtoisia naisia ja miehiä. Hoitohenkilökunta joutui kohtaamaan valtavan määrän sodassa haavoittuneita ja jopa kuolleita ihmisiä. Huonokuntoisten potilaiden kohtaaminen oli varmasti vaikeaa, sillä suurin osa potilaista oli nuoria miehiä, jolla oli koko elämä edessä.

Aineiston analyysissä tuli ilmi, että lähes kaikki opinnäytetyössä käsitellyt sotasairaalat säästyivät ilmapommituksilta. Tulos oli jokseenkin yllättävä, sillä yleisesti siviili-kohteiden pommittaminen on sodan säännöissä kiellettyä, mutta koska sodassa ei aina välitetä säännöistä, osapuolet saattavat ottaa kaikki mahdolliset keinot käyttöön. Tulos oli huojentava, sillä ajatus siitä, että hoitohenkilökunta sai tehdä työnsä rauhassa ilman pelkoa pommituksista, on helpottava.

Suomen sotahistoria on ollut pitkään arka ja vaiettu aihe. Monet isät ja äidit ovat vaienneet kokemuksistaan, eivätkä ole kertoneet tarinoitaan eteenpäin nuoremmille sukupolville. Viime vuosikymmeninä asioista on kuitenkin alettu puhua entistä enemmän. Sotavuosista on tosin vierähtänyt yli puoli vuosisataa, joten kertomuksiin on saattanut lipsahtaa vääristymiä ja niitä katsotaan nyt erilaisesta näkökulmasta. Opinnäytetyössä käytetty aineisto koostuukin pitkälti asiakirjoista sekä sotasairaaloitten toimintakertomuksista, jotka on tuotettu niiden toiminnan aikana tai juuri toiminnan loppumisen jälkeen. Näitä aineistoja voidaan pitää luotettavina, sillä niihin kirjoitetut tiedot ovat olleet tuoreessa muistissa.

Koin opinnäytetyön tekoprosessin mielenkiintoiseksi, vaikka se oli ajoittain haastavaa ja raskastakin. Aineiston löytäminen oli osin haastavaa sekä erityisesti käsin kirjoitettujen päiväkirjojen ja asiakirjojen tulkinta ja analysointi oli käsialan vuoksi työlästä. Toisaalta työn edetessä ja aiheeseen syventyessäni huomasin, miten merkittävä rooli sotasairaaloilla on ollut Suomessa, ja kuinka ne ovat vaikuttaneet tämän päivän hoitotyöhön. Hoitotyön ammatilliselle kentälle tämä työ tuo uutta perspektiiviä historian tutkimuksen valossa. Sotasairaaloitten historiasta olisi mahdollista tehdä useita jatkotutkimuksia, mielenkiintoista olisi kuulla jokaisesta sairaalasta vielä tarkemmin. Myös sairaaloissa työskennelleistä henkilökunnan työtehtävistä ja sairaalan arjesta olisi kiehtovaa kuulla lisää.

Lähteet

Painetut

Enkenberg, I. 2013. Talvisota päivä päivältä. Porvoo: Bookwell.

Enkenberg, I. 2014. Jatkosota päivä päivältä. Porvoo: Bookwell.

Franck, A. 1998. Suomen Punaisen Ristin apusisaret jatkosodassa. Suomentaja Järnefelt, I. Helsinki: Tammi.

Kalela, J. 2000. Historiantutkimus ja historia. Tampere: Gaudeamus.

Kylmä, J. & Juvakka, T. 2007. Laadullinen terveystutkimus. Helsinki: Edita.

Mäkitie, I & Ponteva, M. 2018. Valtion vastuulla: Puolustusvoimien lääkintähuolto 1918-2018. Helsinki: Nordprint.

Ponteva, M. & Somer, P. 1990. Suomen sotien 1939-1945 lääkintähuolto kuvina: Bilder från sanitetstjänsten under krigen 1939-1945 i Finland. Hämeenlinna: Karisto.

Tallberg, M. 1998. Historiantutkimusmenetelmä. Teoksessa Paunonen, M. & Vehviläinen-Julkunen, K. Hoitotieteen tutkimusmetodiikka. Juva: WSOY.

Sähköiset

13. Sotasairaalan toimintakertomus. 1943. Digitaaliarkisto. Luettu 6.11.2019.
<http://digi.narc.fi/digi/slistaus.ka?ay=217770>

36. Sotasairaalan toimintakertomus. 1940. Digitaaliarkisto. Luettu 15.11.2019.
<http://digi.narc.fi/digi/slistaus.ka?ay=211936>

4. Sotasairaalan toimintakertomus. 1941. Digitaaliarkisto. Luettu 6.11.2019.
<http://digi.narc.fi/digi/slistaus.ka?ay=217485>

63. Sotasairaalan toimintakertomus. 1942. Digitaaliarkisto. Luettu 6.11.2019.
<http://digi.narc.fi/digi/slistaus.ka?ay=218373>

8. Sotasairaalan toimintakertomus. 1943. Digitaaliarkisto. Luettu 20.11.2019.
<http://digi.narc.fi/digi/slistaus.ka?ay=217660>

9. Sotasairaalan perustamiskäsky. 1944. Digitaaliarkisto. Luettu 5.11.2019.
<http://digi.narc.fi/digi/slistaus.ka?ay=217597>

9. Sotasairaalan toimintakertomus. 1944. Digitaaliarkisto. Luettu 10.11.2019.

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=24537286>

E/53. SotaS:n toimintakertomus. 1944. Digitaaliarkisto. Luettu 19.11.2019.

<http://digi.narc.fi/digi/slistaus.ka?ay=218310>

Forsius, A. 2009. Keskussotilassairaala 2 ja Hämeen Sotilassairaala vuosina 1941-1994. Luettu

28.12.2019. http://www.saunalahti.fi/arnoldus/KSS2_HSS.htm

Helsingin seudun sotaveteraanipiiri. 2012. Piirin toiminta. Viitattu 6.6.2019.

<https://www.sotaveteraanipiirihelsinki.fi/piirin-toiminta>

Hiltunen, L. 2009. Validiteetti ja reliabiliteetti. Jyväskylän yliopisto. Powerpoint-esitys.

Viitattu 25.9.2019.

http://www.mit.jyu.fi/OPE/kurssit/Graduryhma/PDFt/validius_ja_reliabiliteetti.pdf

II/53. SotaS:n toimintakertomus. 1944. Digitaaliarkisto. Luettu 19.11.2019.

<http://digi.narc.fi/digi/slistaus.ka?ay=218291>

Koll, B. 2018. Toinen maailmansota: Alkusysäys, taisteluiden kulku ja päätös. Viitattu

3.10.2019. <https://historianet.fi/sota/toinen-maailmansota/toinen-maailmansota-alkusysays-taisteluiden-kulku-ja-paatos>

Kulttuurikuva ry. Tervetuloa Sotilaslääkätieteenmuseoon. Viitattu 1.11.2019.

<https://www.kulttuurikuva.fi/museo>

Käsky 8. Sotasairaalan lopettamisesta. 1944. Digitaaliarkisto. Luettu 25.11.2019.

<http://digi.narc.fi/digi/slistaus.ka?ay=217598>

Lindstedt, R. 2013. Suomi vieritti sotatraumat sotilaiden omaksi syyksi - psyykinen

haavoittuminen oli heikkoutta. Suomen kuvalehti. Luettu 11.12.2019.

<https://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/suomi-vieritti-sotatraumat-sotilaiden-omaksi-syyksi-psyykinen-haavoittuminen-oli-heikkoutta/>

Porvoon sotavammapoliklinikan toimintakertomus. 1943. Digitaaliarkisto. Luettu 28.11.2019.

<http://digi.narc.fi/digi/slistaus.ka?ay=218472>

Pöytäkirja 13. SotaS:n lopettamistilaisuudesta. 1944. Digitaaliarkisto. Luettu 28.11.2019.

<http://digi.narc.fi/digi/slistaus.ka?ay=217778>

Pöytäkirja 2. SotaS:n lopettamistilaisuudessa Porvoon Sairaskodissa. 1941. Digitaaliarkisto.

Luettu 5.11.2019. <http://digi.narc.fi/digi/slistaus.ka?ay=217477>

Selostus Sotasairaala N:o 9:n perustamisesta. 1939. Digitaaliarkisto. Luettu 6.11.2019.
<http://digi.narc.fi/digi/slistaus.ka?ay=212466>

Tutkimuseettinen neuvottelulautakunta (TENK). 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsittelyminen Suomessa. Luettu 4.12.2019. <https://www.tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanta>

Viipurin lääninsairaalan siirtyminen Kuusankoskelle. 1940. Digitaaliarkisto. Luettu 5.11.2019.
<http://digi.narc.fi/digi/slistaus.ka?ay=211951>

Kähkönen, E. 2006. Hyvästi, Tilkka! Mediuutiset. Luettu 28.12.2019.
<https://www.medi uutiset.fi/uutiset/hyvasti-tilkka/6cb41dbf-4c7e-3f33-864a-80af4eef1945>

3. SotaS:n Päiväkäsky No 2. 1941. Digitaaliarkisto. Luettu 5.11.2019.
<http://digi.narc.fi/digi/slistaus.ka?ay=217478>

Puolustusvoimat. 2019. Sotilaslääkätieteen keskus. Luettu 28.12.2019.
<https://puolustusvoimat.fi/tietoa-meista/sotilaslaaketieteen-keskus>

2. Sotasairaala (talvisota). Kansallisarkisto. Luettu 4.11.2019.
<http://www.narc.fi:8080/VakkaWWW/Selaus.action?kuvailuTaso=AM&avain=625.SARK>

35. SotaS.:n toimintakertomus. 1940. Digitaaliarkisto. Luettu 6.11.2019.
<http://digi.narc.fi/digi/slistaus.ka?ay=211935>

Porvoon sotavammapoliklinikan toimintakertomus ajalta 15.4.43 - 25.11.1944. 1944. Digitaaliarkisto. Luettu 28.11.2019. <http://digi.narc.fi/digi/slistaus.ka?ay=218473>

3. Sotasairaalan päiväkirja. 1941. Digitaaliarkisto. Luettu 20.11.2019.
<http://digi.narc.fi/digi/slistaus.ka?ay=219097>

Kuviot

Kuvio 1: Rintamalla haavoittuneen sotilaan kenttälääkintäketju talvi- ja jatkosodan aikana.	10
Kuvio 2: Pastori tervehtimässä sotasairaalan potilasta. SA-kuva (kuva nro 92355)	12
Kuvio 3: Opinnäytetyössä käsiteltävät Uudenmaan läänin sotasairaalat kartalla	16
Kuvio 4: Suuri potilassali Järvenpään sotasairaалassa kuvattuna vuonna 1941. SA-kuva (kuva nro 82452)	18
Kuvio 5: Helsingin seudun sotaveteraanipiiri ry:n organisaatiorakenne.....	29

Taulukot

Taulukko 1: Opinnäytetyössä käsiteltävät sotasairaalat	15
Taulukko 2: 8. Sotasairaalaan osastot.....	21

Liitteet

Liite 1: Sisällönanalyysi	41
---------------------------------	----

Liite 1: Sisällönanalyysi

Alkuperäisilmaisu	Alateema	Pääteema
<i>“Erinomaisen sopiva sairaalatarkoitukseen A-kirurgisena osastona.”</i>	A-kirurgia	Sairaaloiden osastot ja erikoisalat
<i>“Osasto oli suunniteltu B-kirurgiseksi.”</i>	B-kirurgia	
<i>“...joten Nummelan parantolaan sijoitettu osasto jäi yksinomaan sisätautiosastoksi.”</i>	Sisätaudit	
<i>“...rakennus on sopiva juuri kulkutautiosastoksi, koska se on erillään muusta asutuksesta...”</i>	Kulkutautiosasto	
<i>“...8 SotaS:n puitteissa saisi toimia 65-paikkaisena silmätautiosastona...”</i>	Erikoissairaanhoito	
<i>“Huonetilaa ad maximum hyväksikäyttäen voidaan sinne sijoittaa n. 750 sotilaspotilasta.”</i>	Sotilaat	Hoidetut potilaat
<i>“...koska sairaalassa hoidettiin ainoastaan saksalaisia potilaita...”</i>	Erikoistapaukset	
<i>“Jatkosodan aikana sairaalassa hoidettiin koko ajan myös siviilipotilaita.”</i>	Siviilit	

<i>“Suurin osa henkilökunnasta oli vain määrääjäksi komennettu 9. SotaS:n ja täydennystä oli vaikea saada kyllin nopeasti.”</i>	Henkilökunnan kokoaminen	Henkilökunta
<i>“Sotilassairaalassa oli tarpeeksi lääkintähenkilökuntaa potilaiden lukumäärään nähden...”</i>	Henkilökunnan riittävyys	
<i>“Sairaalan palveluksessa sodan alusta lukien olleet lääkärit, hammaslääkärit, komendantit, talouspäälliköt, taloudenhoitajat, apteekkarit, papit ja ylihoitajat ilmenevät liitteestä no 4.”</i>	Henkilökunnan luettelointi	
<i>“II/53. SotaS:ssa toimineet lääkintälotat (Nurmijärven sk.) olivat täysin tehtäviensä tasalla ja suorittavat työnsä moitteettomasti. SPR:n apusisaria ei ollut.”</i>	Lottien ja SPR:n apusisarien rooli	
<i>“Palkattua siviilihenkilökuntaa: kortistinhoitajia, kanslistejä, kanslia-apulaisia, emännöitsijöitä, keittäjättäriä... ...lämmittäjiä, apu- tai ajomiehiä, moottoriajon. Kuljettajia...”</i>	Siviilit	

<i>“Sairaalan toiminta-aikana ei ole sattunut hälyytyksiä eikä pommituksia. Suojatoimenpiteisiin ei ole ryhdytty.”</i>	Ilmahälytykset	Joutuminen sotatoimien kohteeksi
<i>“...matkalla uuteen sijoituspaikkaan heitettiin muutama pommi Ammattikoulun ympäristölle...”</i>	Pommitusten kohteeksi joutuminen	
<i>“8. Sotasairaala lakkautettiin marraskuun lopussa 1944 ja siitä muodostettiin 1.12.1944 alkaen taas KSS 2...”</i>	Toiminnan jatkuminen	Toiminta sodan jälkeen
<i>“Näin ollen on lopettamiskäskyssä mainitut toimenpiteet suoritettu.”</i>	Toiminnan loppuminen	
<i>“Keskussotilassairaalan 87-vuotinen taival päättyi, kun puolustusvoimien erikoissairaanhoido siirtyi tammikuun alussa siviiliin, keskussairaaloihin.”</i>	Toiminnan loppuminen	